

TÜRKAS
TÜRK DEVLETLERİ ASAMBLESİ SİMÜLASYONU

ADALET MÜLKÜN TEMELİDİR

Hukuk

Çalışma Kağıdı

İçindekiler

1. Mektuplar

- 1.2. Genel Koordinatörlerin Mektubu
- 1.3. Komisyon Sekreterinin Mektubu
- 1.4. Komisyon Akademik Asistanlarının Mektupları

2. Komisyona Giriş

3. Hukuk Komisyonunun Geçmişi

- 3.2. Komisyonun Kuruluşu
- 3.3. Geçmişte Yayınlanan Komisyon Belgeleri
- 3.4. Günümüzdeki Terör Mevzuatları

4. Günümüzde Hukuk Komisyonu Üyesi Devletlerin Tutumları ve Durumları

- 4.1. Türkiye
- 4.2. Azerbaycan
- 4.3. Kazakistan
- 4.4. Kırgızistan
- 4.5. Macaristan
- 4.6. Özbekistan
- 4.7. Türkmenistan
- 4.8. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
- 4.9. Özerk Türk Devletleri

5. Ana Terör Oluşumları

- 5.1. PKK
- 5.2. El-Kaide
- 5.3. İslam Devleti (Irak ve Şam İslam Devleti)
- 5.4. Fetö (PDY)
- 5.5. Tacikistan İslami Rönesans Partisi
- 5.6. Özbekistan İslami Hareketi
- 5.7. Taliban
- 5.8. EOKA Uzantıları

6. Anahtar Olaylar

- 6.1. Kıbrıs Olayları
- 6.2. Suriye İç Savaşı
- 6.3. Azerbaycan-Ermenistan Gerginliği
- 6.4. Terör Saldırıları

7. Kaynakça

8. Ek Bilgiler

Genel Koordinatörlerin Mektubu

Değerli delegeler,

Merhabalar, ben TÜRKAS Genel Koordinatörü, Alperen Çelik.

2025 yılına geldiğimizde, küresel sistem; büyük güçler arasındaki stratejik rekabetin derinleştiği, Batı ittifakı içinde gerilimin tırmandığı ve bölgesel güçlerin daha fazla inisiyatif aldığı bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu değişim yalnızca devletler arası güç dengelerini değil; enerji arz güvenliği, savunma sanayii yatırımları, ekonomik yaptırımların jeopolitik etkileri, teknoloji ve bilgi savaşı gibi alanları da doğrudan etkilemektedir. Bu ekseninde incelediğimizde, Türk devletlerinin önemi her alanda giderek artmaktadır. Kendimi güvenlik çalışmaları üzerine geliştirmeye çalışan biri olarak, Türkistan bölgesinde elde edilen yeni mekanizmalara ve Orta Avrupa'da artan Macar nüfuzuna bakarak; Türk devletlerinin dünya siyasetinde daha aktif roller üstlendiğine ve kimlik problemlerinin üstesinden gelmeye çalıştığına inanmaktayım.

Ukrayna krizinden Keşmir sorununa, Sahel bölgesindeki istihbarat çalışmalarından Suriye'de elde edilen stratejik kazanımlara kadar Türkiye'nin aldığı aktif roller bunun açık bir göstergesidir. Uluslararası eksenin dışında da TÜRKAS'ın, sizler için hem mükemmel bir bilgi edinme hem de sosyal beceriler kazanma platformu yarattığına olan inancım tamdır. Bu çalışmanın; Türkiye'nin stratejik öngörüsünü güçlendirmeye, lise gençliğine ve kamuoyuna Türk dünyasının uluslararası sistemdeki rolü ve yönelimleri konusunda kapsamlı bir çerçeve sunarak, dış politika ve kültürel konularda bilgiye ulaşabileceğiniz bir ortam yaratacağına inanıyorum.

Her zaman yanımda olan, benim için bir dosttan fazlası olan kardeşim ve diğer genel koordinatörünüz Kerem'e; bu simülasyonun yaratılmasında beni asla yalnız bırakmayan Nergiz'e ve Yiğit'e çok teşekkür ediyorum.

Okul idaremize ve bizden desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen danışman öğretmenlerimize teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyor, hepinize harika bir üç gün diliyorum.

Sevgilerle, Alperen Çelik

Değerli delegeler, kıymetli katılımcılar,

Ben TÜRKAS Genel Koordinatörü, Kerem Berber.

Türk dünyasının ortak mirasını yaşatmak, kültürel bağlarımızı güçlendirmek ve diplomasiyi genç nesillerle buluşturmak amacıyla bir araya geldiğimiz bu anlamlı organizasyona hepiniz hoş geldiniz. Ortak dil, tarih ve değerlerle yoğrulmuş, diplomatik yöntemler ile bir araya getirilmiş konferansımızda işleyeceğimiz konular ile göreceğiz ki, Türk gençliği olarak bizler, sadece geçmişin mirasını taşımakla kalmıyor, aynı zamanda ortak bir gelecek inşa etmenin sorumluluğunu da omuzlarımızda taşıyoruz.

Bunun bilinciyle Türk gençliği olarak, Türk dünyasının bilimden sanata, teknolojiden diplomasiye uzanan geniş potansiyelini keşfetmek, köklü geçmişimizden aldığımız kuvvet ile güçlü bir gelecek inşaat etmek ve ortak yarınlarımızı şekillendirmek, en kıymetli görevlerimizdendir. Bu amaç doğrultusunda, Türk Devletleri Asamblesi Simülasyonu'nun sizlere yalnızca diplomatik bir ortam sunmakla kalmayıp, aynı zamanda ufuk açıcı bir tecrübe olmasını umuyor, sizleri ve konferansımıza katacağınız enerji, diplomasi ve vizyonu görmeyi dört gözle bekliyorum.

Son olarak, benim için yalnızca bir ekip arkadaşı değil, aynı zamanda bir kardeşim olan Alperen'e, her aşamada desteğini hissettiren, düşünceleriyle ilham, emekleriyle güç veren Nergiz ve Yiğit'e ve organizasyonumuzda yer alan bütün ekiplerimize, okul idaremize ve danışman öğretmenlerime gönülden teşekkürlerimi sunuyorum.

Türk dünyasının geleceğini birlikte şekillendirdiğimiz bu yolculukta sizleri görmekten büyük onur duyuyorum. Hepiniz hoş geldiniz.

Saygılarımla, Kerem Berber

Komisyon Sekreterinin Mektubu

Değerli katılımcılar,

Ben Yağız Eren Şahin, komisyon süresince sizin Komisyon Sekreteriniz olarak görev alma şerefinde bulunacağım. Modern dünyanın en büyük sorunlarından biri olan terörizmi engellemenin yollarını ararken Türk dünyasının maruz kalacağı krizlere de müdahale edeceğimiz dolu dolu bir 3 gün geçireceğiz. Umarım her birinizin keyif alacağı ve komisyonumuzun sonunda konu üzerinde hakimiyetinizi pekiştireceksiniz.

Komisyonumuzun ciddiyetinin yanında hepimizin eğleneceği bir işleyişte ilerleyeceğimizi belirtmek isterim. Komisyon içinde yaşanan atışmalar veyahut rol gereği meydana gelecek sıcak tartışmalar komisyonumuzun bitişi ardından arkamızda güzel bir anı olarak kalacak ve bizler bu anının üzerinde yeni arkadaşlıklar kuracağız.

Bahsi geçecek olan devlet kuruluşları ve devlet adamlarının saygınlığını gözetmeniz önemli bir detay. Gerçeğe en yakın şekilde komisyonumuzu ilerletmemiz bu organizasyonun amacına ulaşmasını sağlayacak.

Bütün Akademi ve Organizasyon ekibine bu anlamlı organizasyonu meydana getirdikleri için teşekkürlerimi sunmaktayım.

Yağız Eren Şahin, Komisyon Sekreteri

Komisyon Akademik Asistanlarının Mektupları

Değerli katılımcılar,

Ben Yağız Aydınoğan. Sizleri TURKAS'25 HUKUK komisyonunda görmekten mutluluk duyacağımı belirtmek isterim. Umuyorum ki faydalı olduğu kadar da eğlenceli; unutamayacağımız nitelikte bir konferans geçiririz Komite hakkında konuşmadan önce bütün akademi ve Organizasyon ekibine şükranlar sunarım. Etkinlikte geçireceğimiz 3 gün boyunca terör mevzuatlarına çözümler bulacağız.

Burada size düşen görev; Çalışma rehberini okuyarak önemli noktalara dikkat etmeniz, ilave araştırmalarınız ile ülke politikalarınıza hakim olmanız ve komite içerisinde birbirinizle olan samimiyetinizden, dostluğunuzdan ödün vermemenizdir. Her ne kadar komite içinde tatlı

atışmalar, tartışmalar yaşansa da bunların kişisel algılanmaması ve kaygı gütmeden karşılık verilebilmesi komitenin ilerleyişi için önemli bir husustur.

Bu tarz etkinliklerin varlığının sürdürülmesi biz gençler için bir fırsattır, hepimizin konferansın son gününe kadar kendimize bir şeyler katmış olacağından eminim.

Bu 3 günü sıradan birkaç saat olarak değil kardeşliğimizi pekiştirmek için bir şans olarak değerlendirelim. Konferans boyunca herhangi bir problem yaşandığında bana ulaşmaktan kesinlikle çekinmeyin, ilk oturumda görüşmek üzere kendinize iyi bakın, sağlıklı kalın.

Yağız Aydındoğan, Akademik Asistan

Değerli katılımcılar,

Ben Elif Ata, konferans süresinde Hukuk Komisyonunun Akademik Asistani olarak görev yapacağım. Hepinizin az çok bildiği bir konu olan terörde umarım çok güzel tartışmalar dönecek ve çıkan krizlerle çok keyifli bir konferans geçireceksiniz. Konuya hakimiyetiniz için bu çalışma rehberinin yeterli olacağına inanıyorum. Konferans sırasında herhangi bir problem yaşarsanız her zaman elimden geldiğince yardımcı olmaya çalışacağım.

Bu konferansın gerçekleşmesi sürecinde emek gösteren bütün Akademi ve Organizasyon ekibine teşekkür ediyorum.

Elif Ata, Akademik Asistan

Komisyonu Giriş

Hukuk İşleri Komisyonu, Türk Devletleri Parlamenter Meclisi'nin (TÜRKPA) dört daimi komisyonundan biridir. Komisyonun gündemi, üye devletler arasında hukuk ve uluslararası iş birliği alanlarında ortak ilgi duyulan konuları kapsamaktadır. 2011 yılında Hukuk İşleri, Meclis içinde daimi komisyon olarak kurulmuştur. Daimi komisyonlar, işbirliği alanlarındaki konuları ele alır ve genel kurul oturumlarına sunulan raporlar ve öneriler biçiminde belgeler hazırlar. Aynı zamanda komisyonlar, üye devletlerin ulusal mevzuatlarının uyumlaştırılması ve yakınlaştırılması sürecini kolaylaştırmak için karşılıklı ilgi duyulan konularda taslak model yasaların hazırlanması çalışmalarını yürütür.

2014 yılında, Bakü'de TÜRKPİ'nin Beşinci Genel Kurulu çerçevesinde düzenlenen Meclis Konseyi toplantısında, Meclis'in daimi komisyonlarının yeniden yapılandırılması kararı alınmış ve Hukuk İşleri Komisyonu ile Uluslararası İlişkiler Komisyonu, şu anki adıyla Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu olarak tek bir daimi komisyonda birleştirilmiştir.

Komisyonun toplanma amaçları her toplantıda değişiklik göstermektedir. Kapsadığı alanın genişliği bakımından pek çok konuyu önceden ele almış ve almaya devam eden bir komisyon olma özelliğine sahiptir. Nitekim en ateşli münakaşaların yaşandığı ve en zor kararların alındığı komisyonlardan biri olan Hukuk İşleri Komisyonu, bu parlementerdeki toplantısında “Üye ülkelerin terörle mücadele mevzuatına ilişkin ortak tutum oluşturmaları” konusu üzerinde yoğunlaşmasına karar verilmiştir. Terörün Türk Dünyasının en önemli başlıklarından biri olduğu 2016 yılında başlangıç alacak komisyonun halihazırdaki krizler ve süreç içinde oluşacak beklenmedik krizlere karşı önlemler ve eylemler alması hedeflenmektedir.

Hukuk Komisyonunun Geçmişi

Komisyonun Kuruluşu

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPİ) 21 Kasım 2008 tarihinde İstanbul'daki Dolmabahçe Sarayı'nda; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye Cumhuriyeti parlamento başkanlarının imzalamış olduğu antlaşma ile kurulmuştur. 29 Eylül 2009 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin başkenti Bakü'de, Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi'nin (kurulduğu zamanki adıyla Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi) ilk genel kurul toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda TÜRKPİ'nin içtüzüğü, sekreteryaya yönetmeliği ve Bakü Beyannamesi kabul edilmiştir. Aynı zamanda TÜRKPİ Sekreteryası'nın sürekli Bakü şehrinde yerleşik olması karara bağlanmıştır.

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi, bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, devlet sınırlarının ihlal edilemezliği, birbirinin iç işlerine karışmama ve eşitlik ilkelerine saygıyı benimser; üye ülkelerin birbirleriyle ve üçüncü taraflarla işbirliğini, bu ilkelerin ışığında yürütmelerini esas alır. TÜRKPİ, parlamento diplomasisinin geliştirilmesi suretiyle, üye ülkeler arasındaki mevcut bağları her alanda güçlendirmeye katkı sunar. Ülkelerin siyasi, hukuki ve ekonomik açıdan güçlendirilmesi; tabii kaynakların tam ve verimli kullanılmasının sağlanması suretiyle refahın yükseltilmesi; sosyal ve kültürel alanlarda ilişkilerin ilerletilmesi TÜRKPİ'nin temel amaçları arasında yer alır.

Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi'nin (TÜRKPA) kuruluşundan itibaren sahip olduğu 4 daimi komisyondan biri Hukuk İşleri Komisyonudur. İlk genel kurul toplantısında daimi komisyon olarak ilan edilmiş ve faaliyetlerini günümüze kadar aralıksız sürdürmüştür.

Geçmişte Yayınlanan Komisyon Belgeleri

Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nin ev sahipliğinde Bakü'de 31 Ekim 2018 tarihinde TÜRKPA Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Altıncı Toplantısı Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'den gelen milletvekilleri ve uzmanların katılımı ile gerçekleşti. Toplantı gündeminin ana maddesi " TÜRKPA Üye Ülkelerinin Terörle Mücadele Mevzuatına İlişkin Ortak Tutum Oluşturulması" olmuştur. Terörizme karşı mücadele alanında uluslararası anlaşmalara katılma ihtiyacını vurgulayan üyeler, terörle mücadelede işbirliği konusunda görüş alışverişinde bulundular ve konuyla ilgili karşılıklı adli yardım konusunda görüş alışverişinde bulundular.

Bu komisyon toplantısı alınan kararlar terörle mücadele için yapılan anlaşmaların tam bir şekilde uygulanması, Birleşmiş Milletlerin belirtilen ilgili kararlarında işbirliği yapılması, teröre karşı teşviğin mevzuat üzerinde suç sayılmasına yönelik önlemler alınması, karşılıklı adli yardım sağlanması ve suçluların iade süreçlerinin basitleştirilmesi, Tavsiye Kararının üye ülkelerin teröre karşı olan mevzuatta ortak tutum oluşturulması için esas unsur olarak dikkate alınması olmuştur.

Bu komisyon toplantısının rapor ve tavsiye kararlarına aşağıdaki linklerden ulaşabilirsiniz.

<https://turkpa.org/files/leg%2006%20rep%20tr.pdf>

<https://turkpa.org/files/leg%2006%20rec%20tr.pdf>

En son gerçekleşmiş olan Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu On Birinci Toplantısının konusu “TÜRKPA ÜYESİ DEVLETLERDE BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK GELİŞMELERDE PARLAMENTOLARIN ROLÜ VE YASAMA DESTEĞİ” olmuştur ve 4 Mart 2024'te toplanmıştır. İnovasyon, dijitalleşme, uzay endüstrisi, yapay zeka, veri güvenliği, yeşil teknoloji gibi konular içinde TÜRKPA üyesi olan ülkeler arasında uyuşan mevzuatların sağlanması; üye ülkelerde teknolojik birikimin belirlenmesi ve inovasyon konularında yapılacak işbirliğini koordine etmek üzere ortak bir *Teknoloji Merkezi* kurulması gibi konularda öneriler sağlanmıştır.

Günümüzdeki Terör Mevzuatları

Günümüzde Türk Devletleri arasında terörler mücadele için benzer ilkeler bulunmaktadır ancak her ülkenin bu konudaki mevzuatı ayrıdır.

Türkiye; 1991’de yayınladığı Terörle Mücadele Kanunu, 2004’de yayınlanan Türk Ceza Kanunu, 2016 yılında ilan edilen olağanüstü hal kapsamında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler, birçok başka kanun ile;

Azerbaycan, 1999’da yayınladığı Azerbaycan Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu ile;

Özbekistan, 1994’te yayınladığı Özbekistan Ceza Kanunu ve 2000’de yayınladığı Terörle Mücadele Kanunu ile;

Kazakistan, 2010’da yayınladığı Terörle Mücadele Kanunu ve 2014’de yayınladığı Kazakistan Ceza Kanunu ile;

Türkmenistan, 1997’de yayınladığı Türkmenistan Ceza Kanunu ve 2004’de yayınladığı Terörle Mücadele Kanunu ile;

Kazakistan, 2019’da yayınlanan Kazakistan Ceza Kanunu ile; (Komisyonun işleyeceği zamandan sonra)

Tacikistan, 1998’de yayınladığı Tacikistan Ceza Kanunu ve 2012’de yayınladığı Terörle Mücadele Kanunu ile terörü tanımlama ve teröre karşı mücadele konusunda yasal çerçevelerini oluşturmuşlardır.

Bunun yanında birçok TÜRKPA üyesi veya gözlemci devlet Birleşmiş Milletlerin 13 ana terörizm sözleşmelerine taraftır.

Günümüzde Hukuk Komisyonu Üyesi Devletlerin Tutumları ve Durumları

Türkiye

Türkiye, FETÖ’den etnik bölücü PKK’ya, aşırı solcu terör örgütü DHKP-C’ye, El Kaide ve DEAŞ gibi dini istismar eden terör gruplarından “17 Kasım” ve ASALA gibi terör örgütlerine kadar, terörizmin farklı biçimleriyle yıllardır mücadele etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Emniyet Genel Müdürlüğünün 2013 yılında yayınladığı bildiri ile DHKP-C, MKP, TKP\ML, MLKP, PKK, PŞK, PDK, TAK, Hizbullah, HD, İBDA-C, Tevhid Selam, El-Kaide, İŞİD, DAESH gibi gruplar resmi bir şekilde terör örgütü olarak tanımlanmıştır.

Türkiye'yi hedef alan terör grupları Türkiye sınırlarının dışında teröristler için eğitim kampları kurmakta, fon toplamakta ve medya organları yoluyla propagandalarını yapabilmektedirler. Terör örgütlerinin liderleri, terör suçlarının failleri, hamileri ve finansörleri Türkiye dışında serbestçe dolaşabilmektedirler. Bu tehdide karşı Türkiye Cumhuriyetinin uzun yıllardır verdiği mücadeleden çıkarılan temel derslerden biri uluslararası düzeyde somut işbirliği tesis edilmeden, terörle mücadelede başarılı olunamayacağıdır. Bu anlayıştan hareketle Türkiye, uluslararası toplumun terör tehdidine karşı farkındalığını artırma çabalarında her zaman ön planda olmuştur. Terörle mücadelede daha etkin mekanizmaların oluşturulmasını teminen, gerek ikili planda, gerek çeşitli uluslararası platformlarda ciddi çaba göstermiştir.

Türkiye, bu çabalarında şu hususları vurgulamaktadır:

- Terör, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik büyük bir tehdit teşkil etmektedir ve motivasyonu ne olursa olsun; nerede, ne zaman ve kim tarafından işlenirse işlensin hiçbir terör faaliyeti meşru görülmez.
- Teröristlerin barınmasının önlenmesi için “iade et veya yargıla” prensibi temelinde devletler arasındaki işbirliği artırılmalıdır.
- Uluslararası toplum, terör örgütleri arasında ayırım gözetmemelidir ve terör gruplarının, üyelerinin ve eylemlerinin önlenmesinde, sindirilmesinde, takibinde ve yargılanmasında aynı kararlılıkla hareket edilmelidir.
- Terörü herhangi bir din ya da etnik grupla ilişkilendirmek tamamen yanlıştır ve teröristlerin amaçlarına hizmet etmektedir.

Türkiye, kuruluşundan bugüne terör örgütlerinin sistematik saldırılarıyla mücadele etmektedir. PKK/YPG ve DEAH başta olmak üzere terör örgütlerinin tüm saldırı girişimlerinin önlenmesi amacıyla kararlı adımlar atan Türkiye, bilgi savaşlarının yaşandığı günümüz koşullarında terör örgütleri tarafından uluslararası dolaşıma sokulan maksatlı ve çarpıtılmış bilgilerle de mücadele etmektedir. Türkiye, bir yandan hem ulusal sınırları içinde hem de sınır ötesinde terör örgütleriyle kararlı mücadelesini sürdürürken diğer yandan da uluslararası topluma terör örgütlerinin gerçek yüzünü ve hedefini göstermeye yönelik girişimlerde bulunmaktadır.

4.2 Azerbaycan

Azerbaycan, kurulduğu tarihten bu yana teröre karşı takındığı tavır ile dikkat çekmiştir. Mayıs 2015'te yayınladığı bildiri ile El Kaide, El-Nusra Cephesi, Azerbaycan

Cemaati, Hizb-ut Tahrir, Uluslararası İslam Tugayı, IŞİD, Ceyşullah, PKK gibi gruplar resmi bir şekilde terör örgütü olarak tanımlanmıştır.

Azerbaycan terör konusunda ABD ile aktif bir şekilde işbirliği içindedir. Bu işbirliği Kafkasya'da insan,para ve malzeme kaçakçılığı yapmak isteyen terör örgütleri ile bağlantılı uluslararası islami militan grupların varlığını azaltmada ve faaliyetlerini engellemede başarılı oldu.

Azerbaycan'da terör faaliyetleri sonucu 2000'den 2015'e kadar 7 kişi öldü ve 20'den fazla kişi yaralandı

4.3 Kazakistan

Kazakistan'da çeşitli örgütler ve radikal unsurlar bulunmaktadır. Bu nedenle Astana yönetim, yargı yoluyla çeşitli yabancı grupları yasaklı hale getirmekte ve terör örgütü olarak kabul etmektedir. 2004 yılından itibaren farklı tarihlerde alınan yargı kararları ile El-Kaide, Hizb-ut Tahrir-el-İslami, Doğu Türkistan İslami Hareketi, Aum Şinrikyo, Özbekistan İslami Hareketi, Doğu Türkistan Kurtuluş Örgütü, Kürdistan Halk Kongresi/Kongra-Gel, Türkistan İslam Partisi, Asbat al-Ansar, Cund el-Hilafet, Müslüman Kardeşler, Cumhuriyetçi Kamu Derneği (POO), Taliban Hareketi, Tebliğ Cemaati, Boz Gourde/Bozkurtlar, At-Takfir Wal-Hijra, Orta Asya Cemaati Mücahitleri, DEAŞ, Lashkar-e-Toiba, El Nusra Cephesi, Sosyal Reform Derneği, Aikyn İncar/Yakin İncar gibi gruplar resmi bir şekilde terör örgütü olarak tanımlanmıştır.

4.4 Kırgızistan

Kırgızistan, çeşitli terör örgütlerinin varlık gösterdiği bir ülkedir. Özellikle sosyoekonomik sorunlarının bulunması ve dini değerlerin kolay bir şekilde suistimal edilmesi, örgütlere önemli bir imkân tanımaktadır. Kırgız Cumhuriyeti'nin mahkemelerinin 2003 yılından itibaren cumhuriyet topraklarında yıkıcı, aşırılık yanlısı ve terör örgütlerinin faaliyetlerinde bulunduğu gerekçesiyle, El-Kaide, Ansarulloh/Ensarul Allah, Taliban Hareketi, At-Takfir Wal-Hijra, Doğu Türkistan İslami Hareketi, Akromiya Kürdistan Halk Kongresi, Alexander Alexandrovitch Tikhomirov-Said Buryatsky, Doğu Türkistan Kurtuluş Örgütü, DEAŞ, Hizb-ut Tahrir-el-İslami, El Nusra Cephesi, İslami Cihat Birliği, Katibat al-Imam al-Bukhari/İmam Buhari Taburu, Türkistan İslam Partisi/Özbekistan İslami Hareketi, Jannat Oshiklari/Cennet Aşıkları, Birleşme (Moon) Kilisesi, Jamaat at-Tawhid wal-Jihad/Cemaat at-Tevhid vel-Cihad, Zhaishul Mahdi/Ceyşül Mehdi, Yakyn-Inkar, Cund al-Hilafet gibi terör gruplarını resmi bir şekilde yasaklamıştır.

4.5 Macaristan

Macaristan'ın öne çıkan özelliklerinden biri 1 Eylül 2010 yılında kurulan Terörle Mücadele Merkezi(CTC)'dir. CTC tespit, önleme ve kesinti dahil olmak üzere ulusal ve uluslararası terörle mücadeleden sorumlu bir Macaristan hükümet kurumudur. Kurumun, terör olaylarına müdahale etmek için bir polis taktik birimi vardır ve kolluk kuvvetleri tarafından talep edilmesi halinde taktik yardım sağlayabilir. CTC, Basbakan ve Cumhurbaşkanı dahil olmak üzere kişisel koruma sağlar ve ayrıca tehlikeli kişilerin Macaristan sınırına ve yurt dışından iadesi için refakat sağlayabilir.

Macaristan teröre her türlü karşı bir devlet olmasına karşın Türk Devletleri Teşkilatı üye ve gözlemci diğer ülkelere göre konumu farklı olduğundan, Türk Devletleri Teşkilatı üye ve gözlemci ülkelerin tanıdığı bazı kuruluşlar hakkında herhangi bir eylem göstermemiştir. Ancak Macaristan, avrupadaki konumu ile terörle mücadelede Türk Devletleri Teşkilatı için önemli bir merkezdir.

4.6 Özbekistan

Özbekistan, Türk-İslam Dünyasının en önemli merkezlerinden biridir. Birçok noktada dini yapı ve eser görmek mümkündür. Ayrıca İmam Maturidi, Tirmizi ve Buhari gibi dünyaca ünlü isimlerin doğduğu medeniyetin mirasçısı olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle dini hassasiyetler daha üst seviyededir. Diğer yandan Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi'nin 26 Eylül 2016 tarihli kararına göre: Akromiya, Doğu Türkistan İslami Hareketi, Türkistan İslam Partisi, Boz Qurd/Bozkurtlar, İslamic Jihad Group/İslami Cihat Grubu, Abu Sayyaf Group/Ebu Seyyaf Grubu, Hizb-ut Tahrir-el-İslami, Jamiat-e Ulema-i-İslam, El-Cihad, DEAŞ, El-Kaide, Tawhid wal-Jihad, World Foundation of Jihad, İmam Buhari Taburu, Müslüman Kardeşler, Cemaat Ansarullah/Tacikistan Talibani, Tebliğ Cemaati, El Nusra Cephesi, Jamaat-e-İslami Pakistan/Cemaat-i İslami, Cihatçılar, Doğu Türkistan Kurtuluş Örgütü Nurchilar/Nurdzhular gibi gruplar resmi bir şekilde terör örgütü olarak belirtilmiştir.

4.7 Türkmenistan

Türkmenistan, dışarıya büyük ölçüde kapalı bir ülke olduğundan, resmi bir şekilde terör örgütü olarak tanımladığı gruplar bulunmamaktadır. Ancak BM'in ve yanı sıra çeşitli bölgesel veya küresel aktörlerin etkisiyle El- Kaide ve Taliban terör örgütü olarak kabul edilmektedir. Türkmenistan, 2012 yılından beri Küresel Terörizm Endeksi'nde sıfır

derecelendirmeyle, terör tehdidi olmayan ülke olarak sınıflandırılmaktadır. Ancak ele geçirilen DEAŞ belgelerinde, terör örgütüne üye en az 360 Türkmenistan vatandaşının bulunduğu belirlenmiştir.

4.8 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kasım 2015'te yayınladığı Yasa Dışı Terör Örgütleri Emirnamesi ile PKK, Hizbullah, El Kaide, PYD, YPG, IŞİD gibi gruplar resmi bir şekilde terör örgütü olarak tanımlanmıştır. IŞİD'in de Türkiye ile yapılan kıyaslamalar sonucunda bu listeye alınması bir yıl sürmüşken yayınlanan listede Türkiye tarafından terör örgütü olarak lanse edilen FETÖ bulunmamaktadır.

4.9 Özerk Türk Devletleri

Özerk Türk Devletlerinin teröre karşı olan tutum ve politikaları merkezi devletleriyle uyumlu şekilde ilerlemiştir. Rusya'ya bağlı olan devletler Rusya'yla bağlantılı olarak PKK ve DEAŞ gibi terör örgütlerini tanıırken FETÖ'yü terör örgütü olarak tanımıyorlardı. Ancak Rusya'nın 2015'te yayınladığı İstenmeyen Örgütler Yasası ile terör örgütlerine tutumları daha belirli hale gelmiştir, özellikle Rusya'da 2003'ten beri terör örgütü olarak tanınan PKK'ya karşı ciddi bir tavır alınmıştır. Moldova'ya bağlı olanlarda ise tutumlar Avrupa'ya bağlantılı olmuştur. FETÖ bir terör örgütü olarak tanınmamış ve PKK'ya karşı olan politikalar net bir şekilde belirlenmemiştir.

Ana Terör Oluşumları

PKK (Partiya Karkerên Kurdistanê, Kürdistan İşçi Partisi)

Türkiye'nin doğu ve güneydoğusu, Irak'ın kuzeyi, Suriye'nin kuzeydoğusu ve İran'ın kuzeybatısını kapsayan bölgede özyönetim kurmayı amaçlayan ve bu amaçla söz konusu topraklara sahip olabilmek için askerî hedeflere, köy korucularına ve sivillere karşı saldırılar düzenleyen yasa dışı ayrılıkçı silahlı örgüt PKK; Avrupa Birliği ülkeleri, NATO, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Japonya, Kanada, Kazakistan ve bölgedeki Türkiye, Suriye, Irak ve İran'ın da aralarında bulunduğu çeşitli ülke ve uluslararası kuruluşlar tarafından terör örgütü olarak tanınmaktadır.

PKK örgütünün gerçekleştirdiği ilk silahlı eylemler 1978 yılında radikal sol örgütlere karşı gerçekleşmiştir. Özellikle Maocu çizgide olan Türkiye İşçi Köylü Partisi'ne (TİKP) karşı Güneydoğu illerinde 1978-1980 yılları arasında çeşitli saldırılar düzenlemiş, önde gelen TİKP mensupları öldürülmüştür. 1979-1980 yılları arasında ise, PKK tarafından Siverek'te bulunan Bucak aşiretine ve yöredeki sivillere karşı silahlı eylemler gerçekleştirmiştir. 7 Eylül 1980'de asteğmen İlyas Bayraktutar çeşitli işkencelerle öldürüldü. Maddi olarak yeterli desteği aldığını ve yeterli kapasitede militanı olduğunu düşünen örgüt; 1984'te gerçekleştirdiği Eruh ve Şemdinli baskınları ile, o tarihten bu yana Türk güvenlik güçlerine ve sivillere karşı saldırılarını sürdürmektedir.

Örgütün kurucu önderi Abdullah Öcalan 15 Şubat 1999 tarihinde Kenya'nın Nairobi havalimanında siyasi sığınma talebini kabul eden Hollanda topraklarına uçmak üzereyken Türk özel kuvvetleri tarafından yakalandı. Buradan Bursa açıklarındaki Deniz Kuvvetleri'ne ait bir hücumkota getirildi ve İmralı'daki özel hapishaneye konuldu. Uçaktaki bir Devlet görevlisi kendisini "*Abdullah Öcalan, memlekete hoş geldin*" sözleriyle karşıladı. Öcalan'ın bu söze karşılık olarak ilk sözleri "*Ben ülkemi severim. Annem de Türk'tü. Bir hizmet imkânım olursa yaparım. Onun dışında bana bir şey söylemeyin. Hizmet gerekirse yaparım. Türkiye'ye dönünce hizmet edeceğim. Fırsat verirsenez, hizmet ederim.*" şeklinde olmuştu.

Türkiye, Öcalan'ın yakalandığını 16 Şubat 1999'da Başbakan Bülent Ecevit'in yaptığı basın açıklamasıyla öğrendi:

"Değerli gazeteciler, Sizlere ve aziz yurttaşlarımıza bir haberim var. Bu sabaha karşı saat 03.00'ten itibaren bölücü terör örgütü PKK'nın başı Abdullah Öcalan Türkiye'dedir. Dünyanın neresinde olsa devletimizin onu ele geçireceğini söylemiştik. Bu devlet sözü yerine getirildi. Şehit analarına verilen söz yerine getirildi. Bütün dünyadan dışlanan Abdullah Öcalan sonunda kendini Türkiye'nin kucağında buldu. Yaptıklarının ve yaptırdıklarının hesabını bağımsız Türk adaletine verecektir. Bölücü terörle bir yere varılamayacağını, devletimizle baş edilemeyeceğini artık herkes anlamalıdır. Öcalan kendisi dâhil hiç kimsenin canı incitilmeden yakalandı. 12 gündür değişik kıtalarda, ülkelerde sürdürdüğümüz yoğun ve sessiz bir izleme sonucunda yakalandı. Türkiye'de bu operasyonu bilen sadece 10 yetkili vardı. Hiçbir haber sızmadı. En küçük bir sızma olsa operasyon sonuç veremezdi. Bu operasyon Genelkurmayımızla MİT'in tam bir uyum içinde çalışmaları sayesinde başarıldı. Kendilerine tebriklerimi ve şükranlarımı sunuyorum. Güç bir iş başarıldı. Bundan sonrası bağımsız yargının yetki alanındadır."

Örgütün faaliyetleri elebaşının yakalanmasıyla durmadı, aksine hız kazandı. Öcalan'ın tutuksuz yargılanması için siyasi faaliyetler Türkiye meclisinde baş gösterdi, örgüt kanlı saldırılarını bir başka seviyeye taşıdı. Bazı politikacı ve yazarlara göre, PKK gerek geçmiş dönemde gerekse günümüzde eylemleri için çeşitli Marksist-Leninist örgütler veya partiler ile iş birliği yapmıştır. Örgüt, 12 Mart 2016 tarihinde Halkların Birleşik Devrim Hareketi bileşenleri ile birleşerek Türkiye'de faaliyet yürüten bazı komünist ve Marksist-Leninist silahlı örgütlerle ortak bir cephe oluşturmuştur. Bununla birlikte PKK'nın Batılı ülkelerden maddi, manevi ve politik destek gördüğü; hatta örgüte silah ve teçhizat tedarik edildiği öne sürülmektedir. Türkiye'deki eylemlerinin finansmanının büyük bir kısmı Türkiye dışından sağlanmaktadır. Örgütün, kendine yeterli maddi desteği sağlayabilmek için uyuşturucu ticareti, eroin üretimi, insan ticareti, kara para aklama ve kaçakçılık gibi yasadışı suç faaliyetleri yürüttüğü iddia edilmektedir. 2010 yılında, Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan "Organize Suç Tehdidi Değerlendirmesi" raporunda, örgütün sadece eroin kaçakçılığından yılda 50 milyon dolar ile 100 milyon dolar arasında para kazandığı belirtilmektedir.

FETÖ (PDY)

FETÖ (Fetullahçılar, Paralel Devlet Yapılanması (PDY), Cemaat, Hizmet Hareketi), organize suç, terör ve casusluk şebekesine dönüşmüş bir kült yapılanmasıdır. FETÖ'nün yoğun mevcudiyet gösterdiği bölgeler; Kuzey Amerika, Balkanlar, Avrupa, Orta Asya ve Afrika olarak sayılabilir. Örgüt faaliyet gösterdiği ülkelerde siyasi ve ekonomik nüfuz elde etmeyi hedeflemektedir. Dünyanın yaklaşık 160 ülkesinde faaliyet gösteren FETÖ, din-politika-para üçgeninde şirket, vakıf, dernek, okul, medya kuruluşu vb. yüzlerce oluşumla faaliyetlerini sürdüren bir organizasyon hüviyetine bürünmüştür. Fethullah Gülen'in telkinleri ile bir araya gelen insanların oluşturduğu, 1960'ların sonunda İzmir'de ortaya çıkan, Said Nursi temelli öğretilere dayalı İslami bir cemaat ve istihbarat örgütüdür. Özünde ve hedefinde laiklik karşıtı ve şeriatçı bir yapıya, dışa dönük ise ılımlı ve zararsız görünüme sahip olan cemaat, dini faaliyetlerinin yanı sıra; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin anayasal kurumlarında meşru ve gayrimeşru yollarla hakimiyet sağlayarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetimini kendi ideolojisine göre dizayn etmeyi hedeflemektedir.

Gülen hareketinin öncelikli faaliyet alanı eğitimidir. Fethullah Gülen kendi yazı ve vaazlarında tekke-medrese-mektedir üçlüsüne vurgu yaparak dini eğitimin tasavvuf ve pozitif ilimlerle bir arada verileceği kurumsal ve sivil (hükûmet-dışı) eğitim merkezleri açılmasını teşvik eder. Ayrıca ışık evleri diye tabir edilen kent-içi karakterli yapılanma görülür. Işık evlerinin "*Allah'ın, içlerinde şan ve şerefine yükselmesine ve isminin zikredilmesine izin verdiği evlerdir; Onların içinde sabah akşam O'nu tespih ederler. O evlerde oturan öyle erkek oğlu erkekler, öyle yiğitler vardır ki, ne alış-veriş, ne çarşı-pazar. onları, yapmak istedikleri*

şeylerden alıkoyamaz" gibi bazı Kur'an ayetlerinde özel olarak anlatıldığına inanılır. Bu Ayetlere uygulanan Ebced hesapları ile ışık evlerinin kuruluş tarihleri arasında korelasyonlar kurulur ve ayetlerin "hizmet"i anlattığı vurgulanır. Yurt, okul ve dershaneler: Gülen hareketi ve tarafından Türkiye içi ve dışında Fethullah Gülen'in teşvikleri ile açılmış okullardır. Yeni Aktüel dergisi tarafından yapılan bir araştırmaya göre 91 ülkede yaklaşık 489 lise veya ilköğretim okulu, altı üniversite ile çeşitli sayıda eğitim veya dil merkezleri vardır. Bu okullarda Türkçe dersi seçmeli olarak öğrenilebilmekte, İngilizce, ülkenin resmî dili ve bazen başka diller de (Orta Asya'da Rusça, Afganistan'da Farsça, Afrika'da Fransızca, gibi) eğitim yapılmaktadır. Örgüt, *Uluslararası Türkçe Olimpiyatları*, (eski adıyla *"Yabancılar İçin Türkçe Yarışması"*), ilki 2003 yılında yapılan ve tüm dünyadan ana dili Türkçe olmayan en alt düzeyden en üst düzeye kadar Türkçe kullananların yetenek ve bilgilerinin sınandığı bir yarışmanın organizatörlüğünü yapmıştır. Katılımcı sayısı ve ülkesi her geçen yıl artmaktadır. 2003 yılındaki 1. Uluslararası Türkçe Olimpiyatları'na 17 ülkeden 62 öğrenci, 2012 yılındaki 10. Uluslararası Türkçe Olimpiyatları'na 135 ülkeden 1500 öğrenci katılmıştır. Bunun yanında devlet büyüklerinin de katılım sağladığı bir programdı. Gülen hareketinin eğitim alanında yaptığı faaliyetler oluşumun bir terör oluşumu olarak sınıflandırılmasından önce devlet tarafından da desteklenmiş ve pek çok alanda oluşuma kapılar ardına kadar açılmıştır.

2000'li yıllarda oluşumun faaliyetleri arasına İstanbul merkezli Kimse Yok Mu Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği kurulmuştur. Kimse Yok Mu Dayanışma ve Kaynaşma Derneği'nin 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu'nun 6. Maddesi kapsamında, izin almadan yardım toplayabilen kuruluşlardan sayılmasına ilişkin 06.02.2007 tarihli ve 2007/11683 sayılı Bakanlar Kurulu kararı çıkarılmıştır. Bu kararla beraber örgütün devlet tarafından denetlenemeyecek şekilde finanse edilmesinin önü açılmıştır. Oluşumun tehdidinin yeni yeni fark edildiği dönemlerden olan 2014 yılında ise 22.09.2014 tarihli ve 2014/6812 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile bu yetkilendirme yürürlükten kaldırılmıştır. Oluşumun hükümetle arasının açılmaya başladığı yıllarda meydana gelen bu büyük değişim Cemaat içinde yankı uyandırmıştır. Gülen Cemaati'nin diğer önemli gelir kaynakları ise şunlar olarak gösterilmektedir: Örgüt tarafından işletilen mali kuruluşlar, usulsüz para transferleri ve himmet, cemaatin en önemli ekonomik gelir kaynaklarıdır. Soruşturmalardan sonucu el konulmadan evvel, örgütün en büyük gelir kaynaklarını Kaynak Holding, Koza-İpek Holding ve Asya Katılım Bankası oluşturmakta idi. Cemaatin, Türkiye'de yüzlerce okulunun yanı sıra televizyon kanalları, bir büyük banka, ülkenin en büyük ticaret örgütü ve yine ülkenin en büyük gazetesine sahip olduğu belirtilmektedir. Türkiye Sanayici ve İşadamları Konfederasyonu (TUSKON) çatısı altında toplanan birtakım varlıklı Türk ile birçok orta ve küçük işletme sahibi, hareketin iş dünyasındaki uzantısı olarak kabul edilir. Bu hareketin faizsiz İslami bankacılık hizmeti sunan Bank Asya, Işık Sigorta adında bir sigorta şirketi ve Asya Finans gibi finans kuruluşları da bulunur. Hareket, Zaman gazetesini, Samanyolu TV adlı televizyon kanalını, Burç FM ve Dünya Radyo (2011 sonunda frekanslarını Radyo Mehtap'a bıraktı) gibi popüler radyo istasyonlarını kurmuştur. Hareket, 1979 yılında Sızıntı dergisi ile yayın hayatına başlamıştır. İlerleyen yıllarda Zaman gazetesi ve Samanyolu Televizyonu'nu kurmuştur. Hareketin ayrıca Mehtap (kültür), Samanyolu Haber (haber), Yumurcak (çocuk), Irmak (dini), Küre TV (internet), Ebru (İngilizce) ve Dünya (Kürtçe) adlı

özel yayın yapan kanalları vardı. Bunun yanında Yeni Ümit adlı akademik ilahiyat dergisi ve Aksiyon haber-yorum dergileri vardı.

Fethullah Gülen geçmişte değişik siyasi kişilerle temaslar kurmuş, inanç merkezli çalışmaları, değişik toplumsal katmanlarda olduğu gibi siyasi kişilerce de teşvik edilmiştir. Basın yayın organlarında zaman zaman hareketi suçlayan yayınlar yapılmış, ancak bunlar Gülen hareketini siyasi rakip olarak değerlendirmeyen iktidarlar tarafından ciddiye alınmamıştır. 28 Şubat sürecinde Gülen, hoşgörü ve diyalog çalışmaları görüntüsünün arkasında Cumhuriyet aleyhtarlığı yaptığı, laik düzeni yıkarak şeriat düzenini kurmak için taraftarlarını teşvik ettiği yönünde iddialarla gündeme gelmiş; bu konuda Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde, Gülen aleyhine açılan dava, Gülen'in beraatıyla sonuçlanmıştır. Paralel Yapı Operasyonları: Örgüt, Recep Tayyip Erdoğan'ın iktidarda olduğu 2013 yılı son aylarından itibaren yoğunlukla devlet içerisinde örgütlenme, paralel yapı oluşturma, kendilerinden olmayan veya rakip gördükleri kişilere karşı tasfiye amaçlı özel hayatı izleme, kaydetme ve kumpas olarak ifade edilen delil oluşturma faaliyetleri ile suçlanmıştır. Fethullah Gülen'in kendisi, avukatları ve Gazeteciler ve yazarlar vakfı gibi sözcüler bu iddiaları reddeden açıklamalar yapmışlar, ancak geçmişte Gülen'in yakınında bulunan Nurettin Veren, Ahmet Keleş, Selim Çoraklı, Latif Erdoğan gibi isimler bu yapılanma ile ilgili suçlamaları desteklemişlerdir. "Algı operasyonu yürütme", "toplum mühendisliği", "fişleme", "kumpas kurma", "sahte delil üretme", "otoriterleşme", "kendi yargı ve polis gücünü oluşturma" vb. suçlamaları AKP-Cemaat tartışmalarında karşılıklı olarak dile getirilen başlıca konularıdır. 2014 Şubat ayında, Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında toplanan Millî Güvenlik Kurulu, Gülen hareketi ile özdeşleştirilen "Paralel yapı" cümlesiyle bu hareketi, ulusal güvenliğe tehdit tanımlamasına almıştır.

Mayıs 2016'dan bu yana Gülen Hareketi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından terör örgütü olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma sonucunda başlayan tasfiye operasyonları örgütü harekete geçirmiştir. 2016 Mayıs-Temmuz arası dönemi hem örgüt tarafı hemde devlet yapılanması adına sıcak geçmektedir. Türk hükümeti FETÖ yapılanmasının dünya kamuoyu tarafından da terör oluşumu olarak tanınmasını sağlamaya çalışırken FETÖ yapılanması Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri içinde yüksek nüfuza erişmektedir.

El-Kaide

El-Kaide Terör Örgütü ve lideri Usame bin Ladin belki de son yirmi yılın dünya gündeminde en fazla isminden söz ettiren iki aktör olmuştur. El-Kaide'den sonra çıkan DAESH, el-Nusra, el-Şebab gibi Selefi/Vehhabi kaynaklı terör örgütleri Usame bin Ladin'in ve onun takipçilerinin açtığı yoldan yürümüşlerdir. Örgütün amacı İslam dünyasını Batı

etkisinden kurtarıp, Sünni şeriat kanunlarıyla yönetilen bir devlet kurmaktır. Bu ideolojiye cihatçı Selefilik de denilebilir.

El-Kaide'yi Amerika, Avustralya, Avrupa Birliği, Birleşik Krallık, Birleşmiş Milletler, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye gibi birçok ülke terör örgütü olarak tanımlamaktadır.

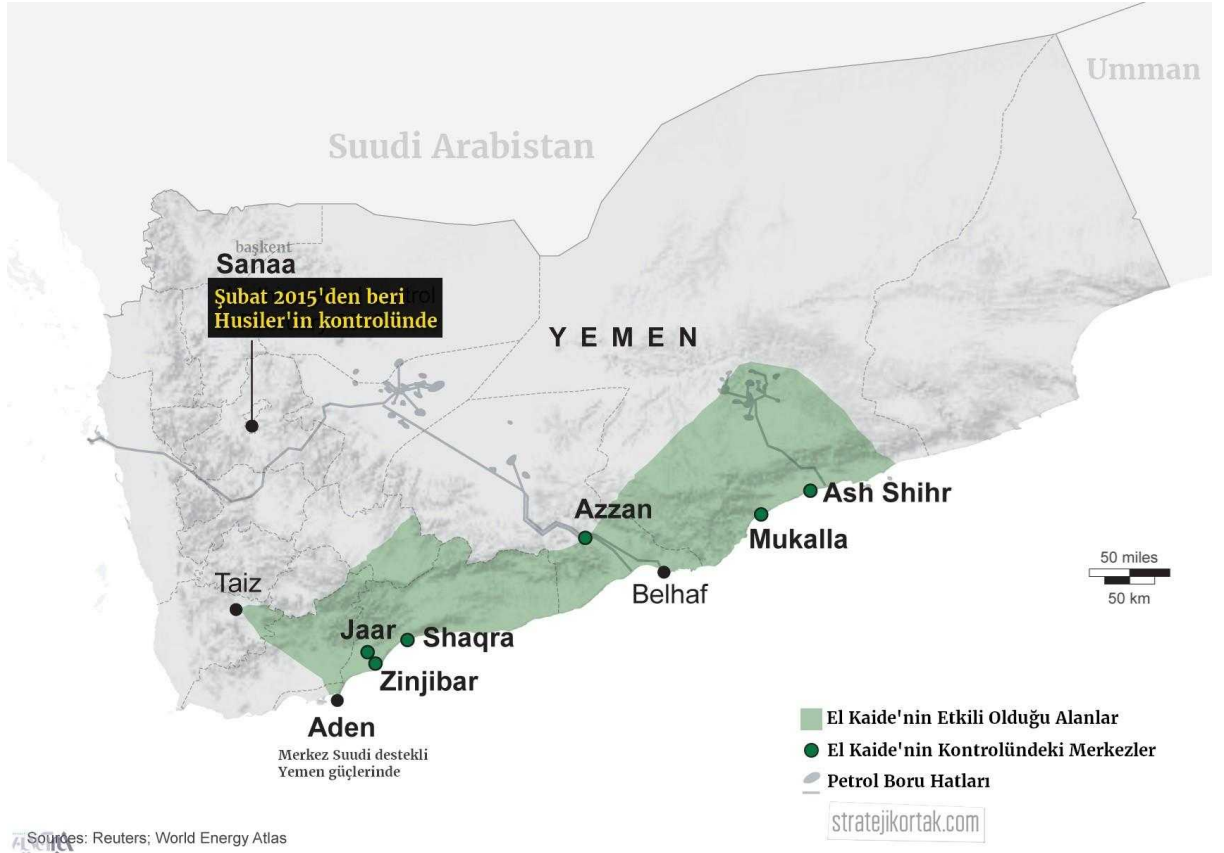
El-Kaide örgütü yapısal olarak karma bir ideolojiye sahip örgüt profili çizmektedir. Çünkü örgütün ideolojik oluşumunda Vehhabi/Selefilik, Müslüman Kardeşlerin Kutubist yorumu, Mısır cihatçılık ekolü gibi düşüncelerin karışımı mevcuttur. İç yapısına baktığımızda örgüt yönetimi Suudi/Yemen kökenlilerle Mısır kökenliler arasında paylaşılmış durumdadır. Bin Ladin, Suudi/ Yemen kökenlileri temsil etmekte ve Ladin'in yardımcısı konumundaki Eymen el-Zevahiri de Mısırlı ekibin lideri durumundadır. Vehhabi/Selefi ekol temel anlamda Suudi Arabistan kökenli olup aynı zamanda mezhebi özellik sergilemektedir. Mısır kökenli cihatçılar Suudilerdeki cihat fikrini süreç içerisinde etkilemişlerdir. Bin Ladin ve el-Kaide üzerinde de bu etkinin olduğunu belirtmemiz gerekir. El-Kaide'nin yardımcısı konumunda olan Eymen el-Zevahiri Afganistan'a cihat için gelmeden evvel Mısır'da Tanzim el-Cihat isimli örgütün lideridir. Bu örgüt, Mısır Devlet Başkanı Sedat'ı silahlı bir eylemle öldüren örgüttür. Zevahiri'nin gerek teorileri ve gerekse fikirleri ile el-Kaide'nin ideolojik/kurumsal yapısına büyük oranda etkide bulunmuştur. Bu açıdan ele alındığında el Kaide tek bir mezhebi ve siyasi görüşü temsil eden değil daha ziyade hibrit bir yapı olduğu söylenebilir.

Ladin'e göre, Sovyet rejiminin çöküşü Afganistan'da kazanılan zafer yüzündendir ve bu düşüncesi ona büyük bir özgüven katmıştır. Bu düşünce açısı ileride ABD'ye karşı başlatacağı küresel terör için motto haline gelmiştir. El-Kaide'nin Amerika'ya olan düşmanlığının başlangıcına Körfez Savaşı denilebilir. Suudi Arabistan'ın Amerika'dan askeri destek istemesinin ardından, Amerika bölgeye 500 bin asker göndermiştir ancak bu müslüman olmayan askerlerin kutsal topraklarda bulunmaları Ladin ve taraftarları tarafından uygun görülmemiştir. Çünkü onlara göre bu savaş Irak'a karşı değil, İslam'a karşı verilen bir savaştı. Devlete karşı bu çıkışından sonra bin Ladin'e ev hapsi cezası verildi. Ev hapsi sonrası Sudan'a giden Ladin, el-Kaide için lojistik ağlarını birçok farklı ülke ve bölgeyle kurmaya başladı.

Grubun ilk saldırısı Yemen'de bulunan ve Amerikan askerlerinin kaldığı düşünüldüğü iki otele bombalı saldırılar olmuştur. Bu saldırılarda iki sivil hayatını kaybetmiştir ve otelde olduğu düşünülen Amerikan askerleri otelden saldırı öncesinde çıkmışlardır.

Yaptıkları birçok saldırı içinden en çok konuşulan, tarihe derinden iz bırakmış olan saldırıları 11 Eylül 2001'de gerçekleşen İkiz Kuleler'e yapılan saldırıdır. Aynı tarihte Amerikan iç hatlar uçuşundan 4 uçak kaçırılmıştır. Bu uçaklardan ikisinin kulelerde çarptırılması sonucu kuleler yıkılmıştır. Bir uçak Pentagon'a çarparken, Beyaz Saray'a çarpması gereken uçak yoldayken yolcuların kalkışmasıyla çarpışmadan önce düşmüştür. Bu saldırılar yüzünden uçakları kaçırın 19 kişi dahil 2.996 kişi hayatını kaybetmiştir ve 6 binden fazla kişi yaralanmıştır. Örgütün faaliyetleri Irak, Suriye, Somali, Arap Yarımadası, Hint altkıtası, Batı Afrika gibi geniş yelpazeye sahiptir.

Bin Ladin'in yapılan operasyonlar öldürülmesinden sonra örgütün başına eski yardımcısı Eymen el-Zevahiri gelmiştir. Örgüt günümüzde de varlığını sürdürse de eskisi gibi aktif değildir.

Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)

Örgütün çıkışı Amerika'nın Irak işgalini öncesine ve Afganistan'ın SSCB tarafından işgal edilmesine kadar dayanmaktadır. Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgalinden sonra çıkan 'cihat' anlayışı İŞİD'in şekillenmesinde rol oynamıştır. Örgüt için, Ebu Mus'ab ez Zerkavi liderliğinde el-Kaide ile özdeşleştirilmiş ve böylece oluşum süreci başlamıştır.

Sovyetlerin Afganistan işgaline karşı cihat etmek için giden Zerkavi burada bin Ladin'in düşüncelerinden ve ideolojisinden fazlaca etkilenmiştir. Cihat hareketinden sonra Ürdün'e geri dönmüş ve Ürdün kraliyet ailesini müslüman olarak görmediğinden onlara karşı terör saldırılarına başlamıştır. Bu terör saldırılarından birinde yakalanmış ve 6 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Hapishanede kaldığı yıllarda şiddet yanlısı Selefi görüşünü ve Cihat anlayışını fazlaca geliştirme imkanı bulmuştur.

Hapishaneden çıktıktan sonra bin Ladin ile görüşmeye Afganistan'a gitmiştir. Sonrasında Afganistan'da bir kampta eğitim vermeye başlamış, burada IŞİD'in temellerini oluşturacak "Tevhid ve Cihat Örgütü"nü kurmuştur. Tevhid ve Cihat Örgütü (TCÖ) üyelerinin çoğunu Ürdünlü, Filistinli ve Suriyeli militanlar oluşturmuştur. ABD'nin Afganistan'ı işgalinden sonra bu örgütü Irak'a taşımıştır. Sonrasında ABD'nin Irak'ı da işgal etmesiyle taraflar arasında çatışmalar başlamıştır. Zerkavi'nin bu çatışmalarda elde ettiği başarı el-Kaide içinde önemini arttırmıştır. Afganistan'da bulunduğu sürede Şiilere karşı aşırı düşmanca eylemlerde bulunması ve İslamiyete uygun olmayan hareketlerde bulunduğu gerekçesiyle Zerkavi'nin katılımını reddeden El Kaide lideri bin Ladin, bu başarılarından sonra Zerkavi'nin katılımını kabul etmiş ve Irak'taki mücahitlerin de Zerkavi'ye biat etmesini emretmiştir. Daha önceleri el-Kaide'ye bağlanmaktan kaçınan Zerkavi, etkinliklerin genişlemesinden sonra el-Kaide'nin psikolojik ve finansal desteğinden yararlanmak adına 2004'te bin Ladin'in birleşme çağrısını kabul etmiş ve bağlılığını bildirmiştir. Böylece örgütün adı Tevhid ve Cihat Örgütü'nden "Irak El Kaidesi"(IEK) olmuştur. Irak'ta bulunan birçok Sünni işgal altındaki bölgenin kurtarılmasıyla beraber Zerkavi ve IEK'in bölgedeki meşruiyetini ve bölgeden gelen desteği fazlasıyla arttırmıştır.

Örgütün önemi 2004 ve 2006 yılları arasında oldukça artmıştır. Şii düşmanlığından geri adım atmayan Zerkavi, 2006 yılında Şiilere karşı sürdürdüğü mücadeleyi kaybetmemek ve direnişi bir arada tutmak amacıyla bölgedeki beş Sünni direniş grubunu bir araya getirerek "Mücahit Şura Konseyi"nin kurulduğunu duyurmuştur. Yılın ilerleyen zamanlarında Zerkavi'nin bir hava bombardımanında öldürülmesi örgütü başka bir boyuta taşımıştır.

Örgütün başına Ebu Hamza el-Mucahir gelmiştir. Bu dönemde Sünnilere karşı artan Şiilerin saldırıları ve Amerikan ordusuyla beraber hareket edilmesi örgütün ana odak noktasının Şiiler olmasına yol açmıştır. El-Mucahir, Zerkavi'den kalan Mücahit Şura Konseyi'ni ve birkaç orduyu daha birleştirerek "Irak İslam Devleti"ni (İİD) ilan eder. Örgütün isminin değişmesiyle El-Kaide'den kopması açısından önemli bir noktadır çünkü artık isminde düzeyinde bağlılığını temsil edecek bir şey yoktur.

Irak İslam Devleti'nin bölgede sürdürmeye çalıştığı çatışma ortamından en çok etkilenenler yine Sünniler olmuş, bölgede ticaret durma noktasına gelirken geçim kaynakları açısından ciddi sorunlar yaşanmıştır. Bu çatışmanın artmasından rahatsız olan Amerikan kuvvetleri bölgede Irak İslam Devleti'yle anlaşmamış aşiret ve grupları bir araya getirerek "Sahva Birlikleri"ni kurmuştur. Amerika tarafından desteklenen ve maaşları ödenen birlikler Irak İslam Devleti'ne karşı önemli başarılar elde etmiştir. Bu kayıplar sonrası Irak İslam Devleti 2007-2009 yılları arasında yıkılma tehlikesi altında kalmıştır.

2010 yılında örgüt lideri Ebu Ömer el-Bağdadi'nin öldürülmesiyle örgütün kadrosu tekrar bir değişikliğe uğramıştır. Örgütün başına bundan sonra Ebu Bekir al-Bağdadi geçmiştir. 2011'de bin Ladin'in öldürülmesinden sonra al-Bağdadi yeni El-Kaide lideri Eymen ez-Zevahiri'ye olan bağlılığını yenilemiş ve El-Kaide'ye olan bağlılık sürdürülmüştür.

2011 yılında Amerika'nın askerlerini Irak'tan çekmesiyle oluşmuş otoriter boşluğu doldurmaya çalışan Maliki yönetim, Şii hakimiyetini arttırmış ve birçok Sünni politikacıyı teröre destek verdikleri iddiaları ile tutuklamıştır. Amerika'nın çekilmesiyle finansal destekleri biten Sahva Birlikleri bu desteği yeni Maliki yönetimden beklemiş, ancak karşılanmayınca çatışmadaki saflarını değiştirmişler ve Irak İslam Devleti'nin tarafında geçmişlerdir.

Bağdadi yakaladığı bu fırsatla, internetten duyurduğu “Duvarları Yıkma” hareketiyle zenginleştirmiştir. Bu hareketin ilk ayağını intihar eylemcileri ve bomba yüklü araçlarla intihar saldırıları oluşturmuşken, ikinci ayağını hapishanedeki mahkûmların kaçırılarak örgüte deneyimli savaşçıların katılması olmuştur. Bu saldırılardan biri 2012'de Tifrit'te bulunan Taşfırat Hapishanesi'ne yapılan baskındır ve bu baskın sonucu 100 mahkûm kaçırılmıştır.

Duvarları Yıkma Harekâtı, hapishaneden kaçırılan mahkûmların örgüt saflarına katılımları, örgütün adının dünya çapında duyurulmasını sağlayarak örgüte önemli başarılar kazandırmıştır. Ayrıca örgüt, sosyal medya imkanlarından da yararlanarak Şiilere ve Haçlılara karşı direnişi temsil ettikleri propagandasını yaymıştır. Ayrıca 2011'de başlamış olan Suriye İç Savaşı da örgütün etkinlik alanlarının genişlemesine ve güçlenmesine büyük etkisi olmuştur. Böylece 2012 yılından itibaren Irak İslam Devleti Suriye'ye doğru yönelmiştir. Suriye'de çatışmaların başlamasıyla beraber El-Bağdadi'nin emri ve El-Kaide'nin onayıyla Irak'taki savaşçılar Suriye'deki çatışmalara gönderilmiştir. Bu savaşçılar Suriye'de “Nusra Cephesi” adını verdikleri örgütü kurmuşlardır. Askerlerin tecrübeli olması bu grubun büyümesine önemli katkılarda bulunmuştur. Suriye rejimine karşı çatışan bir grup olması da uluslararası alanda destek almalarını sağlamıştır.

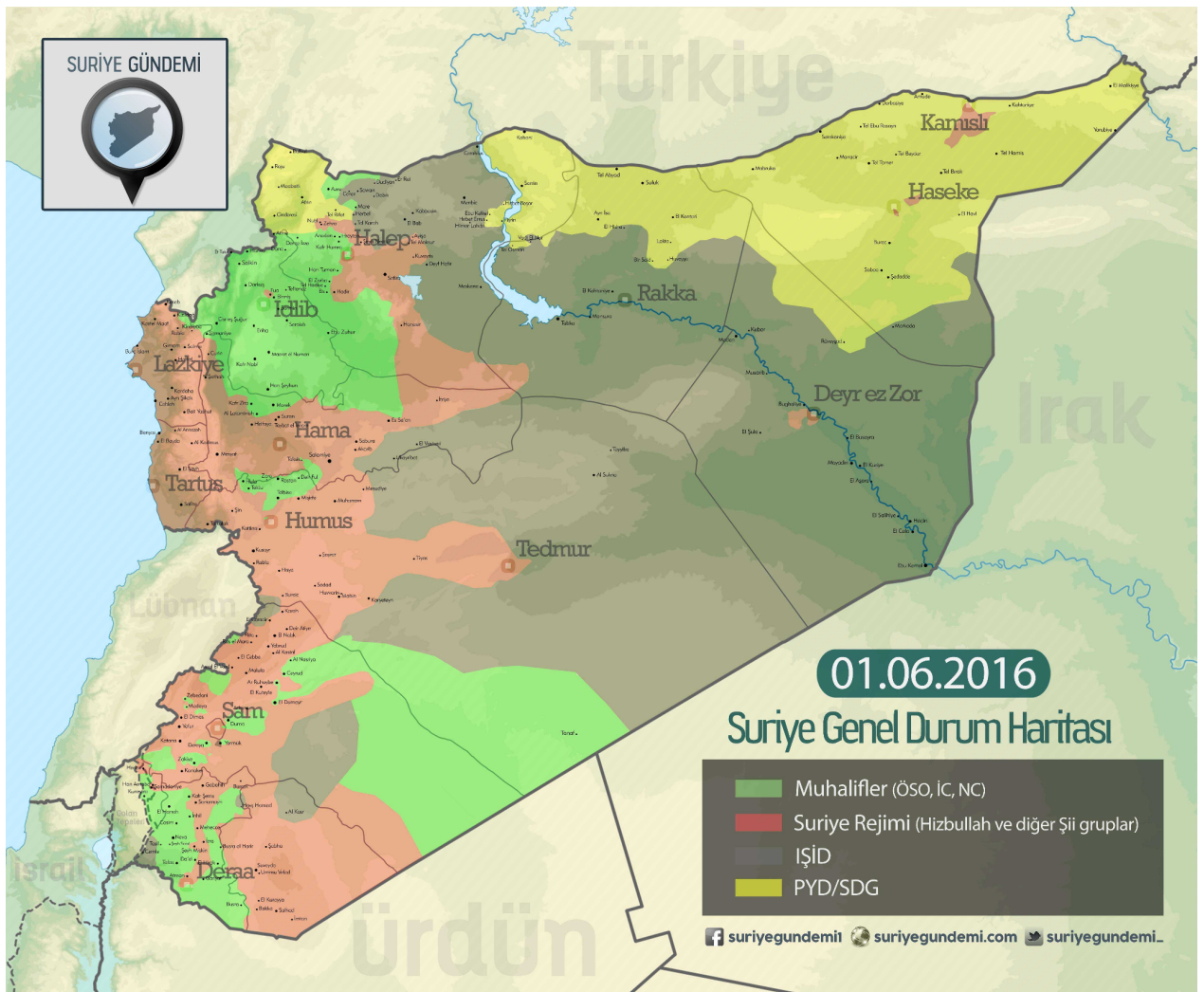
Hareketin doğuşunda, Albay Hacı Bekir çok önemli bir rol oynamıştır. 2012 sonrası Hacı Bekir, Irak'ı terk edip Suriye'de Halep'in kuzeyindeki Tel Rıfat'a yerleşmiş ve bölgenin toplumsal örgütlenmesini sağlayarak ve bölgedeki güç sahibi kişileri saptayarak ilgili kadroları devşirmeye çalışmıştır. Hacı Bekir, burada yaptığı Marksist-Leninist parti tekniklerine benzeyen sosyopolitik temelli istihbarati çalışmalarla toplumu tanımayı, manipüle etmeyi ve etkilemeyi amaçlamıştır. Nusra Cephesi, Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) güç kaybettiği ve İslamcı grupların sahada ağırlıklarının arttığı, 2013 yılında bölgenin en önemli unsurlarından biri hâline gelmiştir.

Nusra Cephesi'nin Suriye'de kısa zamanda hızla büyümesinden ve dünya çapında ün kazanmasından rahatsızlık duyan El-Bağdadi, Nusra Cephesi'nin başında olan Cevlani'nin Irak İslam Devletine bağlılığını açıklamasını ve Nusra Cephesi'ni feshetmesini istemiştir. Cevlani'nin bu teklifi reddetmesi üzerine İİD, Nusra Cephesi'nin kontrolünü ele geçirmeye çalışmıştır. Bunun üzerine El-Bağdadi, Suriye'ye gelerek Irak İslam Devleti ve Nusra

Cephesi'ni bir araya getirerek Irak ve Şam İslam Devleti'ni (İŞİD) ilan etmiştir. İŞİD ilan edildikten sonra birçok Nusra Cephesi savaşçısı İŞİD'e katılmıştır. Bağdadi'nin bu yaptığına karşı olarak Cevlani, örgütün El-Kaide'ye bağlılığını bildirerek örgütün devamlılığını sağlamak istemiştir. El-Kaide her iki örgütün de zaten kendisine bağlı olduğunu vurgulayarak İŞİD'i feshetmiştir. Bunun üzerine El-Bağdadi, amaçlarından dönmeyeceğini bildirerek 2014'te El-Kaide'den olan bütün bağlarını koparmıştır.

Bu dönem içerisinde İŞİD, Nusra Cephesi'nin Suriye'de elde ettiği askeri ve ekonomik kazanımlara el koymuş ve diğer grupların da kendilerine biat etmesini istemiştir. Bunun için de bölgedeki birçok örgütle çatışmalara girmiştir. Örgüt amaçladığı petrol zengini kuzey Suriye topraklarına ulaşmak için Özgür Suriye Ordusu, İslami Cephe ve YPG gibi Esat rejimine muhalif tüm kesimlere savaş açmıştır. Örgüt kısa süre içinde birçok toprağı himayesi altına almıştır.

2014'ün Haziran ayı itibariyle İŞİD artık Sünni topraklarının dörtte üçünü almış durumdaydı. Musul'un da alınmasıyla beraber Bağdadi halifeliğini ilan etmiştir. Halifeliğin ilanından sonra örgütün ismi "İslam Devleti" (İD) olarak değiştirilmiştir.

2015'te Felluce, Rakka ve Tikrit gibi önemli şehirleri de ele geçiren örgüt, en geniş sınırlarına ulaşmıştır. Ancak halifeliğin ilanı hedeflerine ulaşamadığından bu tarihten sonra çok hızlı bir çöküş gerçekleşmiştir. İki yıl içinde örgüt %60'dan fazla toprağını kaybetmiştir. Bu dönemde ABD öncülüğünde uluslararası koalisyon birliklerinin gerçekleştirdiği operasyonlar ve Rusya'nın desteğiyle Suriye rejiminin IŞİD'le yoğun mücadelesi, örgütün ilerleyişine büyük bir darbe vurmuştur. Ayrıca, YPG ve PYD'nin ABD desteğini alarak girdiği çatışmalar, İran güçlerinin Suriye rejimine verdiği destekler ve Türkiye'nin 2016 ve 2018 yıllarında düzenlediği "Fırat Kalkanı" ve "Zeytin Dalı Operasyonları", IŞİD'in Irak'ta ve Suriye'de gerilemesinde önemli etkiler oluşturmıştır.

IŞİD, böylesi bir sürecin ürünü olarak gelişmiş, zaman içinde El Kaide'ye olan bağlılığını kaldırmış ve bölgesel bir örgüt olarak kurulmasına rağmen sahip olduğu ideolojisi, yarattığı korku atmosferi ve propaganda stratejileriyle küresel çapta terör eylemleri düzenleme kapasitesine ulaşan bir terör örgütü hâlini almıştır. Ayrıca bu radikal terör örgütlerinin küresel çapta düzenlediği eylemler, özellikle Batı'da İslamofobinin beslenme kaynaklarını oluştururken, Batı'nın Orta Doğu'ya yönelik müdahalelerine meşru dayanaklar sunmaktadır.

İslami Rönesans Partisi

Tacikistan'da iç savaşın sona ermesinin ardından siyasi yelpazede çeşitlilik arttı. adalet bakanlığına kayıtlı sekiz siyasi partiden birisi olan İslami Rönesans Partisi, mevcut bazı tabela partilerine karşın güçlü teşkilat ağı ve sağlam söylemi ile sıvrıldı. Rejim tarafından yapılan tüm karalama kampanyalarına ve devlet gücünün hükümet lehine seferber edilmesine rağmen partinin 28 şubat 2010 seçimlerinde yüzde 8,2 oranında oy almış olması, bu anlamda önemli bir gösterge olarak değerlendirildi. İşte bu nedenle, partinin ağustos 2015'te yasaklanması ve ardından üyelerinin tutuklanması, tacikistan devlet başkanı İmamali Rahman'ın yetkilerini muhalefeti bastırmak için kullanıp kullanmadığı sorusunu bir kez daha gündeme taşıdı. Zira İslami Rönesans Partisi yetkilileri daha önce de pek çok kez bu tarz tutuklama ve soruşturmalara maruz kalmışlardır.

1990 yılında kurulan Tacikistan İslam Rönesansı, Tacikistan İslami Uyanış Partisi, İslami Uyanış Partisi veya basitçe İslami Rönesans Partisi olarak da bilinir, Tacikistan'da yasaklı İslamcı bir siyasi partidir. 2015 yılına kadar Orta Asya'daki tek yasal İslamcı partiydi.

Grup 1990'da kuruldu. 1992'de Rusya'nın Saratov kentinde bir konferans sundu; Tataristan, Başkurdistan ve eski-Sovyet Orta Asya'da yaşayan İslamcılar bu konferansa gittiler. Tacikistan bağımsızlığını kazandığı zaman 1993'te yasaklandı ve Tacikistan İç Savaş süresince Birleşik Tacik Muhalefeti ve Harmilerle, hükûmete karşı savaştılar. Barış anlaşmalarından sonra 1998'de yasak kaldırıldı. 1999'da Tacikistan'ın ikinci en büyük siyasi partisi haline geldi. 27 Şubat ve 13 Mart 2006 arasında yapılan yasama seçimlerinde, oylarının %8'ini alarak, 63 sandalyenin 2'sini kazandı. Başkan Said Abdullo Nuri, kanser

sebebiyle Ağustos 2006'da öldü. Parti 2006 başbakan seçimlerini boykot etti.1 Mart 2015 tarihinde yapılan seçimlerde, Parti % 5 oy barajını geçemedi ve Meclis'teki 2 sandalyesini kaybetti.Tacikistan, 2015 yılında bir yasağın ardından partiyi terör örgütü ilan etti

Özbekistan İslami Hareketi

Özbekistan İslami Hareketi, ÖİH Özbekistan'da şeriata dayalı bir İslam devleti kurmak amacıyla 1998 yılında kurulan radikal İslamcı bir silahlı örgüttür. 1999 yılının yazında, Özbekistan İslami Hareketi militanları Kırgızistan'da Özbek kökenlilerinin yoğun olduğu Batken ilini işgal etti. Bu, örgütün kurulduktan sonra bilinen ilk doğrulanabilir eylemi oldu. Temmuz ayında başlayan Batken çatışmaları Eylül sonuna kadar sürdü ve sonunda tüm militanlar Batken'den çıkarıldı. Örgüt, daha sonraki yıllarda kendisini El Kaide ve Taliban'ın müttefiki olarak tanımlamış olup 2015 yılının ortalarında Irak ve Şam İslam Devleti'ne biat etmiştir. Özbekistan İslamî Hareketi, ABD, Birleşik Krallık, Rusya, Kanada ve Avustralya tarafından terör örgütü ilan edilmiştir.

Taliban

Yirminci yüzyılda Orta Doğu ve Güney Asya'da oluşan İslami akım ve hareketler, dindar ve gelenekçi bir toplum olan Afgan toplumunu da fazlasıyla etkilemiştir. Taliban kendilerini, mezhebi olarak, İmam Ebu Hanife'nin mezhebinin takipçileri olarak görmüşlerdir. Katı İslam yorumlarıyla seçimlere, demokrasiye, laikliğe, kadınların eğitimine ve moderniteye karşı çıkmışlardır. Taliban, İslam Emirliği sistemini kurmuş ve Hanefi mezhebinin resmi mezhep olarak ilan etmiştir. Temelde Taliban düşüncesi Deobandi ekolü, Vahhabi düşüncesi ve Afgan geleneklerinden etkilenmiştir.

1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle Mücahit güçler, Müslüman ülkeler ve diğer ülkelerin de yardımıyla Sovyetler Birliği'ne karşı savaşılmaya başlamışlardır. Sovyetler Birliği'nin Afgan topraklarında yenilgiye uğraması ve bu yenilginin ardından kısa süre sonra dağılmasıyla birlikte Mücahit partiler Afganistan'da istikrarlı ve merkezi bir hükümet kurmayı başaramamışlardır. Afganistan'daki cihatçı partiler arasındaki farklılıklar iç savaşa kadar giden karışıklıklara, işsizliğe, düzensizliğe, istikrarsızlığa, şiddete ve milyonlarca Afgan'ın komşu ülkelere; özellikle dini, dili ve kültürel benzerliklere sahip oldukları Pakistan'a göç etmesine sebep olmuştur . Bu fırsatı önceden görüp değerlendirmiş olan Pakistan, Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından hala işgal altında olduğu dönem sırasında Peştunistan'da çok sayıda kendi dini görüşlerine uygun okul açmıştır. Deobandi ekolünün düşüncelerinden etkilenen bu okullar daha çok Suudi Arabistan tarafından desteklendiği için, Vahhabilik ideolojisi de bu okullarda dikkate değer bir şekilde kendini göstermiştir. Bu okullar hem Pakistanlı gençlere hem de Afgan göçmenlere ve mültecilere eğitim vermiştir.

Örneğin, 1947’de Pakistan’da sadece 137 dini okul vardı, ancak 2000’de tahminen 50.000 okula ulaşmıştır. Bunlardan sadece 4.350 okul Pakistan hükümeti tarafından resmi olarak kayıtlıdır. Pakistan’da medreselerin ciddi anlamda faaliyet gösterdiği dönemde Afganistan’da da bu durumdan fazlaca etkilenmiş ve medreselerde faaliyet oranları artmıştır.

“Taliban” kelimesi Arapça “telebe” kökünden türemiştir. Telebe Arapça’da (bir şeyi) aramak, (bir yerin) yolunu tutmak, (bir şeyi) rica etmek ve istemek anlamına gelmektedir. Yani; talib kelimesi öğrenci, sözlükte de dini dersi okuyan medrese öğrencisi demektir. Taliban, askeri faaliyetlerinin başlamasıyla birlikte “Taliban İslami Hareketi” veya “Tahrik-e İslami Taliban” adı altında faaliyet göstermeye başlamıştır. Ancak Taliban’ın nasıl kurulduğu ve hangi ülkeler tarafından desteklendiği konusunda farklı görüşler vardır ve kesin bir kaynak yoktur. Bir yaklaşıma göre, Kandahar’da bir camide imamlık yapan ve daha önce Sovyet güçleriyle savaşan Molla Ömer, okulun öğrencileriyle birlikte bu kaos ortamını görünce Eylül 1994’te Mücahit gruplara karşı savaşma kararı aldı. Molla Ömer, Taliban hareketinin ortaya çıkışı hakkında şunları söylemiştir: “Yaklaşık yirmi Taliban arkadaşımın Kandahar’da bir okuldaydım. Yaramazlık, hırsızlık, soygun ve cinayet çok yaygındı. O günlerde kimse her şeyin daha iyi olabileceğine inanmıyordu. Allah’a güvendim ve bu öğrencilerle birlikte savaşmaya başladım”.

Diğer bazı kaynaklara göre, aslında Afganistan’da Taliban’ın yükselişi, otuz beş kamyonundan oluşan Pakistan yardım konvoyunun Türkmenistan’a gitmesiyle başlamıştır. Kandahar cihatçı komutanı bu kamyonları durdurarak konvoydan para ve mal istemiştir. Konvoy yetkilisi ise komutanların bu talebini kabul etmemiştir. Pakistan ilk başta sorunu hava kuvvetlerinin müdahalesiyle beraber çözmeyi düşünmüş ancak böyle bir operasyonu kendine uygun görmemiş, bu nedenle Taliban’a destek vermiş ve Taliban cihatçı komutanları öldürerek yollarını açmıştır. Taliban iki günlük savaştan sonra Kandahar’a gitmiştir. Kandahar şehrinin en büyük komutanlarından biri olarak kabul edilen ve emrinde 2500 asker bulunan Molla Nakip, Taliban’la savaşmadan şehri terk etmiştir. Taliban bu şehirden onlarca zırhlı araç, tank, askeri araç ve çok miktarda cephane ve silah ele geçirmiştir.

Başka bir görüşe göre, Taliban’ın düşük seviyeli savaşçıların çoğu, Sovyet işgali sırasında ailelerini kaybetmiş yetimlerdi ve bu nedenle çoğu Pakistan’a göç etmek zorunda kalmıştır. Bu çocuklar Pakistan mülteci kamplarda büyümüşler ve aileleriyle, aşiret ilişkileriyle ve geçmişleriyle herhangi bir bağları kalmamıştır. Bu nedenle, Taliban bazen dünyanın ilk yetim ordusu olarak anılmıştır.

Ama dördüncü görüşe göre, Taliban; Pakistan, Suudi Arabistan ve Amerika’nın desteğiyle Afganistan siyaset sahnesine çıkmış ve kısa sürede Afganistan’ın vilayetlerini ele geçirmiştir. Çünkü başta Amerika olmak üzere bu ülkeler Taliban’a hem maddi hem de askeri destekte bulunmuşlardır. Bu konuyla ilgili Pakistan eski Başbakanı Benazir Butto, Londra’da düzenlediği basın toplantısında şunları açıklamıştır: “Taliban’ın ortaya çıkması fikri, İngiltere, Suudi Arabistan’ın mali desteği, Amerikan kontrolü ve Pakistan’ın eğitimi ile gerçekleşti.” Şüphesiz Pakistan ve ABD, Taliban’ı her türlü şekilde desteklemiştir. Örneğin, Taliban saflarında çok sayıda Pakistanlı asker, komutan ve üst düzey subay bulunmuştur. Taliban’ın çöküşünün son günlerinde ise bu Pakistanlı askerlerin sayıları çok bariz bir hale gelmiştir.

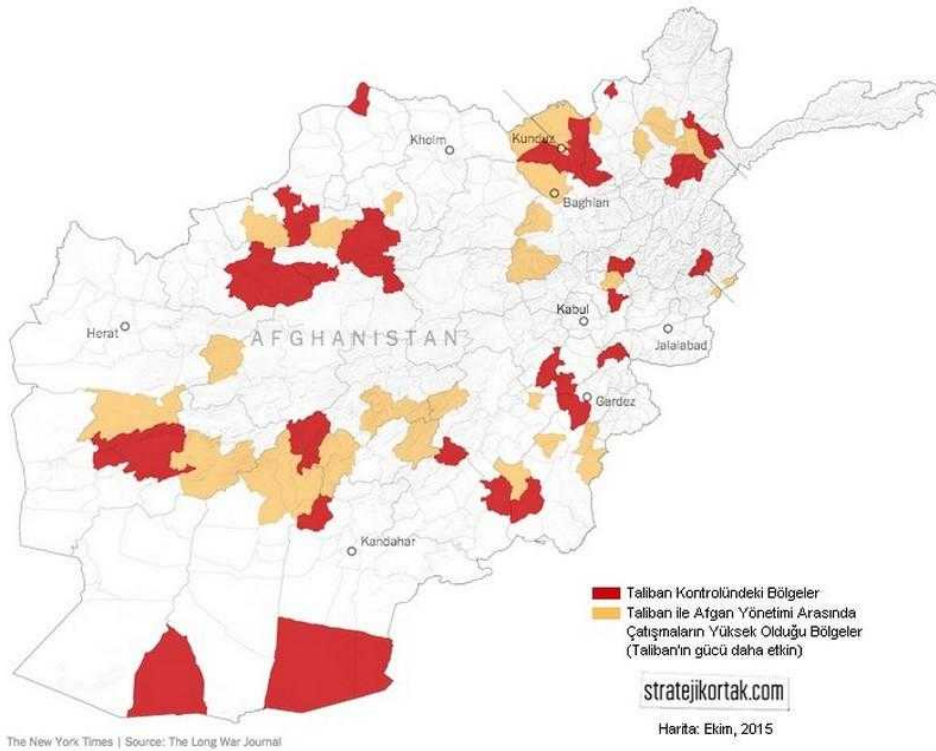
İşte böyle bir destekle Taliban, güvenliği sağlama ve yolsuzlukla mücadele ettiğini iddia ederek Afganistan'ın siyasi-askeri alanında önemli bir konuma kendini yerleştirmiştir. Savaşın, güvensizlikten ve düzensizlikten bıkmış olan halk, Taliban grubunun hâkimiyetini istediğini kendileri de dile getirmiştir. Sonuç olarak, Taliban, herhangi bir çatışma yapmadan çoğu bölgenin ve şehrin kontrolünü ele geçirmiştir. Fakat, Afganistan'ın büyük şehirlerini ele geçirmek kolay bir iş değildi, dolayısıyla başta Pakistan olmak üzere diğer ülkelerin bu konuda Taliban'a verdikleri destek aldıkları başarılarla büyük bir etkiye sahip olmuştur. Örneğin, 28 Haziran 1998'de Pakistan maliye bakanı, Taliban'ı desteklemek için 6 milyon dolar tahsis edildiğini söylemiştir. Buna yönelik Benazir Butto'nun 1996'da BBC muhabirine yaptığı konuşmada Taliban'ın arkasında Pakistan'ın destekleri var olduğunu şu şekilde açıklamıştır: “Taliban'ı oluşturma fikri cihat yıllarında Amerika, Suudi Arabistan ve İngiltere tarafından ortaya atılmıştır. Pakistan İçişleri Bakanı Nasrullah Babar, bu fikri hayata geçirmek için pratik bir adım attı.” Bunun gibi yapılan açıklamalar, Taliban'ın arkasında olan desteğin gerçek boyutunu gözler önüne sermiştir.

Taliban, Afganistan topraklarının neredeyse yüzde 80'ini kontrol etmesine rağmen, kuzey ve kuzeydoğu kısımlarını kontrol eden Birleşik Cephe, Taliban'a karşı savaşıma devam etmiştir. Taliban, uluslararası yasaların ihlali nedeniyle; İran İslam Cumhuriyeti diplomatlarının ve gazetecilerinin şehit edilmesi, Peştun olmayan etnik grupların zorunlu göçü, toplu katliamlar ve kadınların mahrum bırakılması gibi eylemlerinden birkaç kez güçlü uluslararası protestolara maruz kalmıştır. Bu sebeple uluslararası toplum tarafından tanınmamıştır. Kuzey ve kuzeydoğu bölgeleri kontrol eden Ustad Burhanuddin Rabbani hükümeti uluslararası toplum tarafından meşru bir hükümet olarak tanınmıştır ve Birleşmiş Milletler'de temsilcisi mevcuttu. Molla Muhammed Ömer'in ölümünden sonra Taliban'a liderlik eden Molla Ahtar Muhammed Mansur da 2016 yılında Pakistan'ın Belucistan eyaletinde ABD'nin insansız hava aracı saldırısında öldürülmüştür.

Cumhuriyet sisteminin kurulmasına rağmen Afganistan'ın sorunları çözülmemiştir. Çünkü Afgan toplumu kendi karmaşıklığına sahiptir ve en önemli özellikleri düşük siyasi kültür seviyesi, ulus inşa sürecinin tamamlanmamışlığı ve ekonomik gelişme eksikliği olarak değerlendirilebilmiştir. Ayrıca, şu anda Afganistan, dünyanın iki istikrarsız bölgesi arasında, doğuda Güney Asya ve batıda Orta Doğu arasında yer almaktadır. Hindistan ve Pakistan arasındaki rekabetin yanı sıra İran ile Suudi Arabistan arasındaki kargaşa Afganistan'ı doğrudan etkilemekte ve siyasi, güvenlik ve sosyal sorunların büyük bir oranda artmasına neden olabilmektedir. Bu problemler yanında, Afganistan İslam Cumhuriyeti sistemi, meşruiyet ve kapasite eksikliği, yolsuzluk ve güven eksikliği nedeniyle çökmüştür.

Bu bağlamda iki yıl süren müzakerelerin ardından ABD, 29 Şubat 2020'de Afgan hükümetinin yokluğunda Taliban ile imzaladığı Doha Anlaşması, çökme sürecini daha da hızlandırmıştır. Doha anlaşmasına göre Taliban, El Kaide de dâhil olmak üzere tüm terörist gruplarla bağlarını kesme sözü vermiştir. Buna karşı ABD 14 ay içerisinde tüm güçlerini Afganistan'dan çekeceğini ve bu grup üzerindeki hava operasyonlarını durduracağını tsözünü vermiştir. Doha Antlaşması'nın imzalanması ve Amerikalıların Afganistan'dan

çekilmesinden sonra, Taliban 2021’de Afganistan’da yeniden iktidara gelmiştir.

EOKA Uzantıları

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Kıbrıs'a yönelik egemenlik tartışmalarının yeniden alevleneceği herkes tarafından beklenen bir durum halini almıştır. Savaş sonrasında Londra'da İşçi Partisi iktidara gelmiştir ve Büyük Britanya İmparatorluğu'nu hızlı bir tasfiye sürecine tabi tutmaya başlamıştır. İngiltere'nin uğruna uzun savaşlar verdiği ve asla vazgeçemeyeceği iddia edilen Hindistan bile 1947 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur. İngiliz hükümetinin gündeminde Kıbrıs'ı bu tasfiye sürecine eklemek gibi bir düşünce var olmamıştır. 23 Ekim 1946 tarihinde İngiliz Parlamentosu'nda yapılan bir münakaşada İngiliz hükümeti, Kıbrıs'taki herhangi bir egemenlik değişimine gidilmeyeceğini, adada bir meclis toplanarak içişlerinde, özgürlükçü bir rejimin yetkili olacağıyla ilgili bir program hazırlayacağını belirtmişti. İngiliz hükümetinin bu tavrı, Rum temsilcilerini oldukça rahatsız etmiştir. Hindistan ve Filistin'in bağımsızlık tartışmalarının Londra gündemini meşgul ettiği siyasi bir durumda, Kıbrıslı Rumlardan oluşturulan üç kişilik bir heyet, Birleşmiş Milletler'in kabul ettiği self determinasyon ilkesinin "Kıbrıs halkına" tanınmasına ilişkin taleplerini iletmek üzere Şubat 1947'de Londra'ya gitmiştir. Heyet, 7 Şubat günü Sömürgeler Bakanı Arthur Creech Jones ile görüşmüştür. Heyet görüşme sırasında din, dil, tarih ve milli bilinç bakımından Yunan olan ada için değişmez çözümün Yunanistan ile birleşmek (Enosis) olduğunu; bunun haricinde hiçbir önerinin asla kabul edilemeyeceğini; adadaki Türk azınlığın haklarının korunacağını ve İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarının güvenliği konusunda Yunan hükümetinin gerekli uygulamaları sağlayacağını Bakana iletiler. Bakan Jones verdiği yanıtta İngiltere'nin Kıbrıs'ın statüsünde herhangi bir değişiklik yapmayacağını, sadece adanın anayasal koşullarını iyileştirici tedbirler

üzerinde yoğunlaştığını heyete bildirmiştir. Ancak Rum siyasi temsilcileri ile din adamlarının önderliğinde 16 Şubat günü, Lefkoşa’da İngiltere’nin teklifini protesto eden ve aynı zamanda Enosis’ten geri adım atılmayacağını iddia eden, binlerce kişinin toplandığı bir miting yapılmıştır. Protesto mitingi sonrasında toplanan kilise meclisi İngiliz hükümetince sunulan yeni anayasa ve kurucu meclis tekliflerinin kabul edilmeyeceği ve de tüm bu girişimlerin boykot edileceği yönünde bir karar almıştır.

Nihayetinde İngiltere, hem Kıbrıs’taki Enosis konusundaki istekleri asgariye indirmek, hem de savaş boyunca ağır bedeller ödeyen Yunanistan’ı ödüllendirmek maksadıyla Oniki Ada’nın Yunanistan’a verilmesi için gereken tüm desteği verdi. Ancak, İngilizlerin düşündüğünün tam aksi istikamette, Oniki Ada’nın Yunanistan’a bırakılmasının Kıbrıs ve Atina’daki Enosis arzusuna karşı körükleyici bir etkisi olmuştur.

Ancak Enosis gerçekte rasyonel temelden uzak bir düşü. Fakat bu konunun mantıklı bir şekilde ele alınıp tartışılmasına Rum basını, kilise temsilcileri, siyasetçiler müsaade etmiyordu. Bir defa Enosis taraftarları Kıbrıs Türklerini hiç hesaba katmıyorlardı ve onları sadece basit ve küçük bir azınlık olarak tanımlamakla yetiniyorlardı. Yine olası bir Enosis durumuna Türkiye’nin nasıl tepki vereceği dikkate dahi alınmıyordu. Kıbrıs Türkleri Enosis fikrinin dolaştığı ilk günlerden beri bu fikre karşı olduklarını her şekilde dile getirmekten geri durmadıkları gibi, Türkiye’de çalışan veya yaşayan Kıbrıs Türkleri vasıtasıyla 1948 yılında Türk kamuoyunun Kıbrıs’a ilgi duymasını sağlamışlardı. Türk kamuoyunun ve Kıbrıs Türklerinin tüm itirazlarına rağmen Grivas ve Makarios’un başını çektiği bir grup Enosis taraftarı, diplomasi ve barışçıl araçlarla Enosis’in gerçekleşmeyeceğine ve bu davanın ancak silah yoluyla kazanılabileceğine ikna olduklarında takvimler 1 Mayıs 1951’i gösteriyordu.

EOKA, Enosis’i gerçekleştirmek amacıyla Grivas, Makarios ve Yunan Hükümeti iş birliğiyle kurulmuş silahlı bir örgüttür. Helenizm, anti-Komünizm ve irredantizm bu örgütün temel fikirlerini oluşturmuştur. Enosis için Kıbrıs’ta barışçıl mücadele olanaklarının tüketilmiş olduğu düşüncesi EOKA’nın ana fikriydi. Örgütün kuruluş amacı, yaptığı silahlı eylemlerle dünyanın dikkatini Kıbrıs’a çekmek ve Birleşmiş Milletler’in İngiliz sömürgesinde yaşayan Kıbrıs halkına self determinasyon hakkını bir çözüm olarak sunmasını sağlamaktı. Dolayısıyla örgütün esas amacı Enosis’ti ve uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri haline gelen self determinasyon hakkı Enosis fikrinin kapısını açabilecek tek anahtardı. Örgütün tüm kurgusu bu basit hesaba dayandırılıyordu. Yunanistan, Avrupa, Amerika ve Kıbrıs’tan Enosis düşüncesini kabul eden çok sayıda asker, avukat, akademisyen, gazeteci, politikacı ve din adamı bu örgütün kurulmasına ve dünya çapında kamuoyu yaratmasına maddi ve manevi destek verdi. Daha önemlisi EOKA başlatacağı silahlı eylemlerde yerel halkın tam desteğine güvenilmiştir. Zira halkla tam bir iş birliği sağlanmadan yoğun bir kitle çalışması yürürlüğe sokulamaz ve örgüt mutlak bir gizlilik içinde tutulamazdı. Örgütün stratejileri kırsalda gerilla savaşı; şehirlerde sabotajlar yapmaktı. Her iki silahlı eylemin hedefi de adada hayatı bütün yönleriyle durdurmak ve sömürge idaresini başarısız bir duruma getirmektir. Başka bir şekilde, EOKA’nın bilhassa gençlik teşkilatlarındaki kişilerin zihinlerindeki Enosis idealini ateşlediği ve onları kitlesel eylemlerde kullandığı görülmektedir. Nitekim öğrenciler arasında uğruna mücadele ettikleri özgürlük duygusu gibi daha soyut düşüncelere rastlanılmıştır. Buradaki gaye, Dünya

kamuoyunu etkilemede öğrencilerin ve gençlerin mühim bir rol oynayacaklarını düşünmeleriydi.

1 Mayıs 1951 tarihinde Atina’da yapılan toplantının ardından adada gerilla savaşı olanaklarını yerinde incelemek üzere 23 Haziran’da Grivas, eşi ile birlikte Kıbrıs’a gitti. Grivas üç aylık vize almıştı ve adayı ziyaret sebebini “akraba ziyareti” olarak belirtmişti. Temmuz başından Ağustos başına kadar adada kaldı ve bu süre zarfında adanın sakinlerini, arazi yapısını ve kolluk kuvvetlerinin durumunu titizlikle incelemiştir. Yetişkin Rumları silahlı mücadele için cesaretsiz ve şevksiz bulmuştur. Gerilla savaşını başarılı bir şekilde gerçekleştirmek için dinamik bir ruha ihtiyaç vardır. Ayrıca Yunanistan’dan getirilmesi planlanan silah ve mühimmatın çok gizli bir şekilde ada içinde yayılması gerekiyordu. Adaya gelişinden hemen sonra ve adadan ayrılmadan hemen önce, toplamda iki defa Makarios’la görüştü. Makarios-Grivas buluşmalarında silahlı mücadelenin şekli, gençlerin rolü, parasal yardımlar, silah sevkiyatı ve örgütün yapısı konularının ele alınmıştır.

Kilise kısa süre içerisinde milliyetçi ve sağcı örgütleri birbirine bağlayan doğal bir kanal ve milliyetçi kampı kendi çatısı altında birleştiren bir güç haline geldi. Bu dönemde Kilise artık hem dini hem de milliyetçi üst bir kurumdu ve Başpiskopos da onun doğal önderiydi. Ayrıca bu bütünleşmiş kimlikte komünistlere yer yoktu.

Örgütün faaliyetleri adada bulunan İngilizler, AKEL taraftarları, İngilizler için çalışan Kıbrıslı Rumlar ve 1958’den sonra Kıbrıs Türkleri de hedef alınmaya başlanmıştır. İlk başlarda halkı güvenlik güçleriyle işbirliği kurmamaları yönünde korkutma taktikleri uygulayan örgüt, İngilizlerin başarılarından sonra halk arasındaki “hain” tanımını geliştirmiştir. Yapılan sorgulamalar sırasında güvenlik güçlerine bilgi veren üyeler de hain olarak görülmeye ve Grivas’ın emirleri doğrultusunda infaz edilmeye başlamışlardır. Bu infazlar kahvehaneler gibi toplum içi alanlarda da olmaya başlamıştır ve zirve noktasında 1956 yılında ulaşmıştır.

Bu dönemde ise AKEL’in hedefi Makarios’un tek lider olarak görülmesini engellemekti.

Anahtar Olaylar

Kıbrıs Olayları

İngiltere Hükûmetinin 20 Haziran 1955 tarihinde çağrısını yaptığı, “Doğu Akdeniz’in Güvenliği ve Kıbrıs” konulu Londra Konferansı, 29 Ağustos 1955 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. İngiltere Dış İşleri Bakanı Macmillan, İngiltere’nin Kuzey Atlantik Paktı (NATO) ve Bağdat Paktı içinde üstlenmiş olduğu görevleri yerine getirebilmesi için Kıbrıs’ın tümünün İngiltere’nin elinde kalması gerektiğini belirtmiştir. Yunanistan Dış İşleri Bakanı

Stefanopulos ise ada halkına selfdeterminasyon hakkının tanınmasının zorunlu olduğunu ama bunun İngiliz askerî gücünün adadan çıkarılması anlamına gelmediğini ve İngiltere'nin bölgedeki stratejik çıkarlarını koruması için askerî üslerin varlığının yeterli olacağını savunmuştur. Türkiye'nin görüşlerini Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu dile getirmiştir. Zorlu; coğrafi yakınlık, Kıbrıslı Türklerin varlığı, adanın Türkiye ile tarihî, ekonomik ve kültürel bağlarına değindikten sonra Türkiye açısından Kıbrıs'ın stratejik önemini açıklamıştır. Zorlu, Kıbrıs'ı elinde bulunduran devletin aynı zamanda Türkiye'nin batısındaki adaları da elinde bulunduruyorsa, Türkiye'yi etkinlikle çevrelemiş olacağını, hiçbir devletin kendi güvenliğini ne kadar dost müttefik olursa olsun, başka devlete bütünüyle teslim edemeyeceğini belirtmiştir. Türkiye'nin yeni politikalarına göre; "Türkiye statükodan memnundur" korunmasını istemektedir fakat "Mevcut durumda bir değişiklik yapılacaksa, doğru yol, adanın eski sahibi Türkiye'ye geri verilmesidir." diye açıklama yapılmıştır. 6 Eylülde İngiliz Dış İşleri Bakanı Kıbrıs'a ilişkin yeni reform tasarısını açıklamış ve yeni anayasayla Kıbrıs'ın kendini yönetme aşamasına geçebileceğini bildirmiştir. Türkiye ve Yunanistan farklı nedenlerle bu öneriyi reddetmişlerdir. Bu gelişmeden sonra konferans çıkmaza girmiş ve sonuç alınamadan dağılmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs konusunda hassas olduğu bir dönemde, Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba konulması, Türk kamuoyunda çok büyük tepkiler oluşturmuş ve çeşitli eylemler yapılmıştır. Yaşanılan olaylar sonucunda İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim ilân edilmiştir. Bu olaylar Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri gerginleştirmiştir. 1956 yılında İngiltere'nin Süveyş Kanalına yönelik gerçekleştirdiği harekâtın başarısızlığa uğraması sonucu İngiltere, bölgede prestij kaybına uğramış ve kontrolünü kaybetmiştir. İngiltere, 1957'de bölgedeki çıkarlarını Amerika Birleşik Devletleri'ne devretmiştir. Artık İngiltere adadaki üslerin kendisine yeterli olacağını savunmaktadır.

İngiliz Koloniler Bakanı, Ankara ve Atina'yı ziyaretinden sonra 19 Aralık 1956 tarihinde, self-determinasyon ilkesinin Kıbrıs'a uygulanmasını İngiltere Hükûmetinin kabul ettiğini açıklamıştır. Bu gelişmeler üzerine Türk Hükûmeti yeni Kıbrıs politikasını belirlemiştir. Başbakan Adnan Menderes 28 Aralık'ta Türkiye Büyük Millet Meclisinde "Taksim Tezini" açıklamıştır. Bu tez hem muhalefet tarafından hem Türk kamuoyu tarafından benimsenmiştir. Kıbrıs'ta çözüm arayan İngiltere Hükûmeti tarafından bu dönemde gündeme getirilen planlar iki taraftan da olumsuz cevap almıştır. Değişikliğe uğratılan planlar Ağustos 1958'de Rumlar ve Yunanlılar tarafından tekrar reddedilirken, Türk Hükûmeti plânı kabul ederek, derhal adaya bir temsilci göndermiştir. Fakat bu plân da başarıya ulaşamamıştır. İki Kuzey Atlantik Paktı üyesi, arasındaki gerginlik Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti'ni de rahatsız etmiş ve bu yüzden Amerika Birleşik Devletleri çözüm arayışlarına katılmıştır. Bunun ilk sonucu; 1958'de yapılan Kuzey Atlantik Paktı toplantısında gözlenmiştir. Toplantıda Yunanistan Enosis'ten, Türkiye'de Taksim Tezi'nden vazgeçtiğini açıklamıştır. Bu gelişmenin ardından 1959 yılı Ocak ayı boyunca Türk ve Yunan diplomatları arasında bağımsız "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin" kurulmasının ayrıntılarıyla ilgili görüşmeler yapılmıştır. Yapılan müzakereler sonucunda 11 Şubat'ta ortak bir bildiri yayımlanmış ve çözüm için Türkiye ve Yunanistan'ın anlaştığı duyurulmuştur. Zürih'te Türk ve Yunan tarafları arasında; Centilmenlik Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısına ilişkin bir antlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye arasında bir İttifak Antlaşması imzalanmıştır.

Zürih Antlaşmasından sonra, 19 Şubat'ta Londra Antlaşmaları imzalanmıştır. Bu antlaşmalar; İngiliz, Yunan ve Türk başbakanları; Kıbrıs Rumları adına Makarios ve Kıbrıs Türkleri adına Fazıl Küçük tarafından imzalanmıştır.

Zürih ve Londra Antlaşmaları sonucu, Kıbrıs'ta Mart ayı sonunda geçici bir hükûmet kurulmuş ve yine aynı kararlar doğrultusunda gerekli çalışmalar yapılmıştır. Kıbrıs Anayasası hazırlandıktan sonra imzalanan Lefkoşe Antlaşmaları ile de bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960 tarihinde ilân edilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti tam bağımsız bir devlet olmayıp, bağımsızlığı kısıtlı olmuştur. Kısıtlı bağımsızlık, garanti eden üç devletin ortak iradeleri ile oluşmuştur.

Kıbrıs Cumhuriyetinin ilk yöneticileri, iki halkın ayrı ayrı oylarıyla seçilmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı Makarios, Cumhurbaşkanı yardımcısı ise Dr. Fazıl Küçük olmuştur. Rum lideri Makarios, Kıbrıs Cumhuriyetini enosis'e giden yolda bir basamak olarak görmüş ve bu yönde çalışmalarına devam etmiştir. Rum lider seçim sonuçlarının hemen ardından; "Sekiz yüzyıldan bu yana ilk kez ada yönetiminin Rumların eline geçtiğini" bildirmiştir. Makarios , terör örgütü E.O.K.A.'nın eylemlerine başlamasının beşinci yıldönümünde de şu açıklamayı yapmıştır: "Zürih ve Londra Antlaşmaları ile umutlarımız ve emellerimiz tamamlanamamıştır. E.O.K.A.'nın bize sağladığı bu burçlardan zaferimizi tamamlayıncaya kadar mücadeleye devam edeceğiz". Makarios bir başka konuşmasında da; "Rumlar (Zürih ve Londra Antlaşmaları) Antlaşmaların olumlu taraflarından yararlanacak, olumsuz yönlerini ise ortadan kaldıracaktır" diyerek asıl maksadını ortaya koymuştur.

Makarios'un kışkırtmaları kısa zamanda etkili olmuş ve adada Rum terörü giderek artmıştır. Öte yandan Rum yöneticileri de anayasa ihlalleriyle Türk haklarını çiğnemişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti, 1961 yılından itibaren Rumları anayasa ihlalleri konusunda uyarmıştır. Türkiye tarafından 26 Kasım 1962 tarihinde reddedilen Makarios'un anayasa değişiklik teklifleri, 30 Kasım 1963 tarihinde tekrarlanmıştır. Türkiye, bu teklifleri de reddetmiştir. Anayasa tekliflerinin reddi üzerine Rumlar, 21 Aralık 1963'te tarihe "Kanlı Noel" olarak geçecek olan soykırım hareketine başlamışlardır. Rum terörü, 24 Aralık 1963 tarihinde, 24 Türk'ün canını almıştır. Rum saldırıları kadın, çocuk demeden sürmüş ve toplu ölümlerle neticelenmiştir.

1 Ocak 1964 tarihinde Makarios, 1960 Antlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini açıklamıştır. Bu açıklama Rumları, saldırılar konusunda cesaretlendirmiştir. Yoğun Rum saldırıları üzerine Türk Hükümeti 13 Şubat 1964 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine başvurmuştur. Güvenlik Konseyi 4 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'ta olayları önlemek amacıyla "Birleşmiş Milletler Barış Gücü" kurulması ve adaya gönderilmesi kararını almıştır. Rumlar, Birleşmiş Milletler Barış gücü adaya gelmeden önce mümkün olduğu kadar çok Türk köyünü ele geçirmek için saldırılarını arttırmışlardır. Birleşmiş Milletler Barış Gücü ise ancak 27 Mart'ta görevine başlayabilmiştir. Bu dönemde, 103 köyden on binlerce Türk göç ederken 500'ün üzerinde şehit verilmiştir. Bu tarihten itibaren Kıbrıs Türk halkı, devletin tüm organlarından dışlanmış ve ambargoya maruz bırakılmıştır. Adadaki Türkler, ancak kendilerine ulaşabilen Kızılay yardımları ile ayakta kalabilmiştir. Türk milletvekilleri Meclis'e sokulmamış, Rumlar adada tek başlarına bir idare oluşturmuşlardır. Bu dönemde Rumlar, Rum Milli Muhafız Ordusu adı altında bir ordu da teşkil etmişlerdir.

Yunanistan Kralını bertaraf ederek, Onun yurt dışına kaçmasına neden olan Askerî Cunta, Kıbrıs'ta da Makarios'tan kurtulmak istiyordu. Makarios, ilki 8 Mart 1970'de olmak üzere, 3 kez suikasta uğramış, fakat her defasında da kurtulmuştur. Cunta, Geçitkale saldırısını düzenleyen "Grivas" adındaki subayını 28 Ağustos 1971 tarihinde gizlice adaya göndererek, faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Atina, Grivas'a bağlı E.O.K.A.- B'yi ve Millî Muhafız Gücünü hızla silahlandırmıştır.

15 Temmuz 1974 tarihinde Millî Muhafız Birliğine bağlı askerler, Makarios'un Başkanlık Sarayını bombalamaya başlamıştır. Saldırıdan kurtulan Makarios, önce İngiliz üssüne geçmiş, oradan da adayı terk etmiştir. Yunan subayları darbenin ilk günlerinde harekâtın Türklere yönelik olmadığını belirterek, Türkiye'nin ve Türk kesiminin müdahalesini engellemişlerdir. Darbe sonucunda yönetimi ele geçiren askerler, Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'nin kurulduğunu açıklamışlar ve enosisçi emelleriyle tanınan, E.O.K.A. üyesi , Nikos Samson'u devlet başkanlığına getirmişlerdir. Kıbrıs'ta yapılan bu darbe, açık olarak, Ada'ya Yunan müdahalesiydi. Adadaki anayasal düzen yıkılmış, gayrimeşru bir askerî yönetim işbaşına gelmişti. Böylece Londra ve Zürih Antlaşmaları ihlal edilmiş oluyordu. Dünya kamuoyu, Amerika Birleşik Devletleri haricinde bütün devletler, Kıbrıs'ta yeni yönetimi tanımadıklarını açıklamıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz 1974 tarihinde sabahın erken saatlerinde başlamıştır. 20-23 Temmuz günleri devam eden I. Barış Harekâtı sonucunda, Kıbrıs'ın kuzeyindeki çıkarma plajı ile Girne arasındaki kıyı şeridi ve Girne'den Lefkoşe'ye uzanan yolun her iki yanı Türk birliklerinin eline geçmiştir. Türk askerlerine Kıbrıs Mücahitleri de önemli katkıda bulunmuşlardır. Türk Birlikleri Kıbrıs'ta ilerlerken, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplanarak ateşkes çağrısında bulunmuştur. Türkiye bu çağrıya uyarak askerî harekâtı durdurmuştur. Kıbrıs'ta çözüm için Cenevre'de toplanan konferans zor da olsa bir sonuca varmıştır. Birinci Cenevre Görüşmeleri olarak anılan bu görüşmelerle Kıbrıs'ta kurulan Özel Türk Yönetimi tanınmış, Türk Silâhlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'ta varlığı kabul edilmiştir. 30 Temmuz 1974 akşamı sona eren görüşmeler, Türkiye'nin isteklerinin büyük bir kısmının kabul edilmesi ve bir protokol imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Türk Barış Harekâtının hukukî temelleri bu protokolle pekiştirilmiş ve Kıbrıs'ın yeni statüsünün kurulmasına doğru bir adım daha atılmıştır. Cenevre Protokolünün en önemli hükümlerinden biri, Kıbrıs Cumhuriyetinde fiiliyatta Türk ve Rum olmak üzere iki idarenin de mevcut bulunduğunun taraflarca kabul edilmesidir.

Suriye İç Savaşı

Suriye'de Mart 2011'de başlayan barışçıl protestolar kişi hak ve özgürlüklerinin tanınması, yolsuzluğun ortadan kaldırılması, işsizlik oranlarının düşürülmesi, halkın yönetimden memnun olmaması gibi sebeplerden başlayıp sonrasında Suriye geneline yayılmıştır. Alanını daha da genişletip Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yayılan protesto birçok ülkede reforma gidilmesini sağlamıştır. Suriye'de ise iktidardaki Arap Sosyalist Baas

Partisi'nin baskıcı yönetimine yönelik barışçıl protestolar, Esad yönetiminin emirleriyle göstericilere Suriye ordusunun ateş açmasıyla beraber şiddet eylemlerine dönüşmüştür. Baskıdan rahatsız olan Suriye ordusundaki askerler de ordudan ayrılarak Özgür Suriye Ordusu'nu kurmuşlardır. Bu baskılar sonucu, Suriye'nin her bölgesinde muhalif gruplar Esad yönetimine karşı örgütlenmiş ve bu çatışmalar çok kısa bir süre içerisinde ülke geneli iç savaşa dönüşmüştür.

Savaşın şiddetinin gitgide artması Suriye'ye sınırı olan Türkiye'yi de oldukça kötü bir şekilde etkilemiştir. DEAŞ terör örgütüne karşı Amerika'nın başını çektiği uluslararası koalisyon (Batı koalisyonu) ile ortaklık kuran Türkiye, bu terör örgütünün hedefi olmuştur. Ancak bu uluslararası birliğin terör örgütüne karşı sürdürülmesi zaman içinde örgütün zayıflamasına sebep olmuştur. Suriye topraklarında DEAŞ'ın kontrolünün azalmasıyla diğer devlet dışı örgütler Suriye toprakları üzerinde hak iddia etmiştir. Bu da PYD/YPG terör devletinin kurulacağına dair endişeleri arttırmıştır. Bu artan endişeler üzerine Türkiye, PYD/YPG'ye mualif olan Özgür Suriye Ordusu'nu desteklemiştir.

Rusya'nın da başını çektiği Doğu koalisyonu ve Batı koalisyonu her iki tarafta da diplomatik baskı oluşturarak barışı sağlamak yerine taraflar arası gerginliği arttırmışlardır. ABD, DEAŞ'a karşı olarak, PYD/YPG'ye silah, lojistik ve eğitim anlamında destek vermiştir. Rusya ise, PYD/YPG'nin bölgeye yaptığı saldırılara göz yumarken Esad rejimini desteklemektedir. Türkiye ise sınırda kurulabilecek PYD/YPG terör örgütüne karşı Özgür Suriye Ordusu'nu desteklemiştir. Bununla birlikte Amerika ve Türkiye, DEAŞ'a karşı savaşmaları için Kürt peşmerge güçlerini eğitmiştir.

İlk barış çalışması 2012 yılında Arap Birliği tarafından yapılmıştır. Alınan kararlar birlikte Suriye'de "Arap Birliği İzleme Grubu" kurulmuştur. Ancak bu grup hedeflenen başarıya ulaşamamış muhalif gruplar arasındaki çatışma daha da şiddetlenmiştir. El-Nusra ve PYD/YPG'nin de savaşa dahil olmaları ve özellikle El-Nusra'nın önemli hava üslerini ele geçirmesi savaşı daha karmaşık bir hale sokmuştur.

2013 yılının Temmuz ayında ise diğer silahlı örgütler DEAŞ'a savaş açmıştır. Bu dönem sürecinde Suriye rejiminin sivillere karşı uyguladığı baskıcı politika devam etmiştir, Halep ve çevre illerde Suriye ordusunun kullandığı kimyasal silahlar yüzünden yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir. DEAŞ'ın Azez, Atme, Rakka, İdlib ve Halep'in bazı bölgeleri gibi stratejik noktaları hızlı bir şekilde ele geçirmesiyle muhalif birlikler DEAŞ'a karşı bir koalisyon oluşturmuşlardır. Özellikle Rakka ve Halep taraflar arasında birçok defa el değiştirmiştir.

Dış güçler tarafından dolaylı yürütülen destek ve çatışmalar Amerika'nın DEAŞ'a Rakka'da düzenlediği hava saldırısıyla beraber doğrudan müdahale halini almıştır. ABD'nin doğrudan müdahalesinden sonra İngiltere, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Suudi Arabistan, Ürdün ve Katar ortaklaşa hava saldırıları düzenlenmişlerdir. Rusya'nın iç savaşa yaptığı doğrudan müdahale Esad rejimin isteği doğrultusunda olmuştur. Özgür Suriye Ordusu'na hava saldırı düzenlemiştir. Bu durum Rusya ve Türkiye arasındaki bölgedeki koalisyon fikirlerinin zıtlığını bir kez daha göstermiştir. İç savaşın şiddetinin ve sivil kayıpların her geçen gün artması nedenleriyle BM Güvenlik Konseyi (BMGK) bir toplantı yapmış ve bu toplantı sonucunda ABD ve Rusya'nın anlaşmasıyla BMGK 2168 Numaralı

Kararı almıştır. Buna göre; iki devlet tarafından çatışmadan arındırılmış bölgeler ilan edilmiş, ancak bu bölgedeki ateşkesin BM tarafından ilan edilmiş terör örgütlerini kapsamayacağı deklare edilmiştir. Türkiye ise Fırat Kalkanı harekâtı ile DEAŞ'ın kontrolü altındaki Cerablus şehrine Ağustos 2016'da müdahale etmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin hedefi PYD/YPG terör örgütünü sınırlarından uzaklaştırmak ve Fırat Nehri'nin batısını güvenlik altına almak olmuştur. Bu sırada ABD'nin desteğine güvenen PYD lideri Salih Müslim Türkiye'nin de tıpkı DAES gibi ortadan kaldırılacağı tehdidinde bulunurken, ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden PYD/YPG'nin Fırat'ın doğusuna çekilmesi gerektiğini, aksi halde örgütün ABD'nin desteğini kaybedeceğini belirtmiştir.

İç savaşta DAES terör örgütünün kalesi olarak nitelendirilen Rakka şehrinin ABD'nin liderliğindeki koalisyon güçlerinin hava saldırısı ve Suriye Demokratik Güçleri'nin (SDG) karadan yaptığı abluka sonucu ele geçirilmesi sonucu DAES terör örgütünün Suriye'deki hâkimiyeti Aralık 2017'de sona erdirilmiştir.

2019'da YPG'nin Suriye'nin kuzeyinde tek taraflı özerklik ilan etmesiyle Türkiye hem sınır güvenliğini sağlamak, hem de göç hareketlerini önlemek amacıyla bir barış harekâtı daha düzenlemiştir. Barış Pınarı Harekâtı adı verilen bu operasyon ile Türkiye'nin 32 km sınırında bir güvenli bölge oluşturarak 3,6 milyon Suriyeli sığınmacının bu bölgeye yerleştirilmesi ve Türkiye sınırlarında bir PKK-PYD terör devleti kurulmasının engellenmesi amaçlanmıştır. Operasyonun başlamasından 13 gün sonra Putin ve Erdoğan, YPG öncülüğündeki SDG'nin Türkiye sınırından 32 km uzağa çekilmesi için ateşkes ilan edilmesine ve bu bölgede Rus ve Türk askerlerinin ortaklaşa devriye faaliyetleri yürütmesini de içeren Soçi Mutabakatı'nı imzalamışlardır.

Sınırı korumakla görevli Türk askerlerinin bölgede gözlem noktalarına intikali sırasında 27 Şubat 2020'de Türkiye savaşın başladığı günden bugüne en ağır kaybı yaşamıştır. Rusya destekli Suriye hava kuvvetleri Türk Silahlı Kuvvetleri'nin konvoyunu bombalayarak 34 Türk askerini şehit etmiştir. Bunun sonucunda Türkiye Suriye rejimini silahlı insansız hava araçları, sınırda konuşlandırılmış orta menzilli top bataryaları ve Suriye içindeki Özgür Suriye Ordusu güçleri yoluyla ağır kayıplara uğratmıştır. Esad rejiminin Suriye'nin kuzeyindeki sivillerin en önemli yaşam alanı olan İdlib'i ele geçirmek istemesi hem kentteki olası katliam tehdidi, hem de Türkiye'ye yönelik potansiyel bir göç dalgası nedeniyle Türkiye açısından ciddi bir tehdit olarak görülmüştür.

Esad karşıtı güçler 2023'ün sonlarına doğru bir saldırı planına başladılar ancak Türkiye cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından reddedildi. Bu red üzerine Esad rejimiyle müzakere etmek istedi ancak bu istek Esad rejimi tarafından reddedilince Erdoğan saldırı planı için olan itirazını kaldırdı. 7 Aralık 2024'te yapılan yaklaşık yirmi dört saat süren saldırılar sonucunda Humus şehri tamamıyla muhalif güçler kontrolü altına girdi. Sonrasında isyancılar Şam'ı kuşattılar. Şam etrafındaki kasabalar kuşatılınca hükümet bölgeyi terk etti.

Azerbaycan-Ermenistan Gerginliği

Azerbaycan, Ermenistan ve İran arasında bulunan Dağlık Karabağ, Kafkaslarda bulunan önemli bir geşit noktasıdır. 1990'ların başında Ermenistan'ın bu bölgeye saldırmasıyla dünya gündemine girmiş olan sorun Kafkasya'daki istikrarı tehdit eden sorunlar arasında en başta yer almaktadır.

Sovyet Dönemi'nde bölgenin hangi ülkenin himayesi altına olacağı tartışmalarıyla anlaşmazlık haline gelmişti. 1923'te özerk bölge şeklinde Azerbaycan'a bağlanmış olan bölge 1988'de SSC'ye başvurarak, Azerbaycan'dan ayrılıp Ermenistan'a katılmak istemiştir. Bu istek Azerbaycan tarafından reddedilmiştir. SSCB de bölgenin Ermenistan kontrolüne girmesini reddetti ve bölgenin yönetimini 1989'da devraldı. 1991'de Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsızlıklarını kazandıklarından sonra, Azerbaycan bölgenin özerkliğini feshederek merkezi yönetime bağladığını açıkladı. Buna karşı Ermeniler 10 Aralık'ta yaptıkları halk oylamasıyla bağımsızlık kararı alarak karşı çıktılar. 1992'de Karabağ'da bulunan Rus birliklerinin çekilmesiyle de durum savaşa dönüştü. Yılın sonraki zamanlarında bölgede bulunan nüfustan Ermeni olmayanlar arındırıldı. 24-25 şubat 1992'de soykırım niteliği taşıyan Hocalı Katliamı yaşandı. Ruslardan da aldıkları destekle beraber Ermeniler 1993-1994 yılları arasında bölgede geniş bir hakimiyet kurmayı başardılar. Ardından bölgeyi Ermenistan'la doğrudan kara bağlantısı haline getirecek Laçın Koridorunu işgal ettiler ve topraklarını bağlamış oldular. Dağlık Karabağ Savaşı'nda yaklaşık 18.000 Azerbaycanlı ve 6.000'e yakın Ermeni hayatını kaybetmiştir.

Çatışmayı durdurmaya yönelik olarak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı çerçevesinde barış süreci başlatıldı. Böylece 1994'te ateşkes anlaşması imzalandı. Bu ateşkes sonrası Ermenistan birçok ihlalde bulunmuştur.

27 Eylül 2020'de taraflar birbirlerini yerleşim bölgelerine füze saldırısı yapmakla suçladı. Azerbaycan, saldırının Ermenistan tarafından başlatıldığını ve yaptıklarının bu saldırıya karşılık olduğunu belirtti. Azerbaycan'ın şusa şehrini ele geşirmesinden sonra, Rusya aracılığıyla barış anlaşması imzalandı. Azerbaycan böylece savaş sırasında işgal ettiği toprakları ve Ermenistan tarafından Karabağ bölgesinde işgal edilmiş Azerbaycan topraklarını geri aldı.

Tarafların ikisi de bölge için haklarını iddia etmektedir. Ermenistan tarihi olarak ve nüfus çoğunluğunu sağladığından dolayı topraklarda hakkı olduğu iddia etmekteyken, Azerbaycan hem hukuken hem de tarihen topraklarda hakkını iddia etmektedir. Yapılan katliamlarla bölgedeki Azeri popölasyonunun bilerek azaltıldığı ve bu yüzden toprak için bunun sebep gösterilemeyeceğini savunmaktadır.

Terör Saldırıları

1990'lı yıllarda, PKK'nın Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da sivillere yönelik baskı ve şiddeti artırarak eğitim kurumlarını da hedef almıştır. Bu hedefin sebebi eğitim kurumlarında istenen Kürtçe dil temelli eğitim modelinin sağlanabilmesidir. Bu yüzden okullardaki güvenlik yok edilmiş ve çocuklar eğitim haklarından mahrum bırakılmak istenmiştir. Saldırıların hedefi öğretmenler olmuştur. Üstelik teröre maruz bırakılan eğitim kurumları, yalnızca terör bölgelerinde değil Ankara İstanbul gibi büyük şehirlerde de görülmektedir. Öğretmenlerin hedef alınması, terör bölgelerindeki eğitim faaliyetlerinin durmasındaki başlıca etkenlerden biri olup terör örgütlerinin hedeflerinden olan eğitim faaliyetlerinin durması kısmını başarmalarını sağlamıştır. Özellikle öğretmenlerin güvenlik riski nedeniyle bölge illerine mesafeli yaklaşımları, bu bölgelerdeki çocukların eğitim hakkından mahrum kalmasına sebep olmuştur. 1992 – 1994 yılları arasında görevde bulunan olağanüstü hâl bölge valisi Ünal ERKAN: *“Vatandaşın insan gibi yaşamak istediğini, oysa Güneydoğu Anadolu bölgesinde 4300 okulun kapalı, açık olan okullar da ise boş geçen derslerin sayısının inanılmaz boyutlara vardığını çünkü öğretmen açığının çok büyük”* şeklinde ifade ederek; kimsenin Güneydoğu'da öğretmenlik yapmak istemediğini dile getirmiştir. 1984-1995 yılları arasında toplam 142 öğretmen bu terör saldırıları yüzünden vefat etmiştir.

Başbağlar Katliamı, 5 Temmuz 1993'te PKK'lı teröristler Başbağlar köyünde 33 sivil öldürdüğü ve köyü yaktığı bir terör saldırısıdır. Akşam namazındaki erkeklerin camiden zorla çıkarılıp terör propagandası yapılırken köyü kundaklayan teröristler sonrasında toplanan erkekleri kurşuna dizmişlerdir. 29 kişi kurşuna dizilirken vefat ederken 4 kişi yapılan kundaktan dolayı hayatını kaybetmiştir. Saldırı sonrası köydeki yüzlerce ev, okul ve halkevi yakılmış.

22 Mayıs 2007'de Ankara'da bulunan Anafartalar Çarşısı'nda, PKK'nın sorumlu bulunduğu saldırılarda, 9 kişinin hayatını kaybetmiştir ve 110'dan fazla kişinin yaralanmıştır.

2003 yılında 15 Kasım ve 20 Kasım tarihlerinde, İstanbul'un dört ayrı noktasında, günde iki bomba yüklü kamyonetin infilak ettirilmesiyle beraber saldırılar gerçekleşmiştir. 15 Kasım'da, ilk yapılmış saldırılarda 26 kişi hayatını kaybederken 300'den fazla kişi yaralanmıştır. 20 Kasım'daki saldırıda 31 kişi hayatını kaybetmiş ve 450'den fazla kişi yaralanmıştır. İkinci saldırılar olduktan sonra bu eylemler hakkında yayın yasağı alınmasına karar verildi

1999 yılında, Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te, Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'a suikast girişiminde bulunulmuştur. Başkentte dört ayrı patlama düzenlenmiştir ve bunların sonucunda Kerimov, yara almadan kurtulmuştur. Olayda bir kişi ölmüş ve birçok kişi yaralanmıştır. Teröristler olaydan sonra havaalanına gitmeye çalışmışlardır. Halkın tedirginliğinden dolayı yönetim, halkı sükunete çağırdı. En sonunda polis kuvvetleri halkı dağıtmak zorunda kaldı.

Kaynakça

Komisyonu Giriş

Komisyonun Kuruluşu

<https://turkpa.org/tr/meeting/190-sixth-meeting-of-the-turkpa-commission-on-legal-affairs-and-international-relations>

<https://turkpa.org/files/leg%2011%20rec%20tr%20.pdf>

https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-uluslararası-toplumun-terorle-mucadele-cabalarina-katkilari.tr.mfa

https://www.iletisim.gov.tr/turkce/stratejik_iletisim_calismalari/detaylar/terorizmle-mucadele

<http://www.thecornwallisgroup.org/>

<http://en.trend.az/>

<http://www.trackingterrorism.org/>

<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/>

http://tek.gov.hu/ellenorzes_iranyitas.html

<https://hang.hu/belfold/756-ezer-forint-a-tek-es-brutto-atlagfizetes-141563>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3489830>

<https://basimevi.gov.ct.tr/AR%C5%9E%C4%B0V/2015>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/891188>

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58424150>

<https://stratejikortak.com/2016/02/yemende-son-durum-2016.html>

<http://www.icguvenlikyayinlari.gov.tr/kurumlar/icguvenlikyayinlari.gov.tr/PDF/terorizimle-mucadele/2019/DEAS%CC%A7-TEROR-ORGUTU-4-BASKI.pdf>

<https://avesis.inonu.edu.tr/yayin/69a3300b-bc4c-4be8-9583-92fbac4ce877/irak-ve-sam-islam-devleti-isid>

<https://stratejikortak.com/2016/06/suriye-sondurum.html>

<https://www.aljazeera.com.tr/gorus/tacikistanda-muhafiz-olmak-islami-ronesans-partisi-bilmecesi>

https://web.archive.org/web/20150716094504/http://nahzat.tj/russian/index.php?option=com_k2&view=item&id=1070%3Aagenprokuratura-husayni&Itemid=586

<https://www.economist.com/asia/2006/11/09/mountain-rigger>

<https://www.aljazeera.com/features/2015/11/5/trouble-in-tajikistan>

<https://www.theguardian.com/world/2016/jun/02/tajikistan-human-rights-fears-banned-irpt-party-leaders-jailed-life>

https://www.longwarjournal.org/archives/2012/08/imu_announces_death_1.php

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3502284>

<https://stratejikortak.com/2016/01/taliban-kimdir-nedir.html>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1169630>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1337540>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1036515>

<https://btu.edu.tr/tr/haber/detay/4912/ermenistan-azerbaycan-%C3%A7at%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1-ve-tarihsel-arka-plan%C4%B1>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287257>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3975133>

<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/kerimova-suikast-girisimi-39063574>

<https://web.archive.org/web/20160103195106/http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1998/07/10/54494.asp>

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38299763>

TÜRK DEVLETLERİ ASAMBLESİ SİMÜLASYONU